

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA BIBLICKÝCH VĚD

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Fenomén smlouvy v Pentateuchu

Vedoucí práce: Mgr. Radek Matuška

Autor práce: Peter Madár

Studijní obor: teolog

Ročník: pátý

Prohlašuji, že diplomovou práci s názvem „Fenomén smlouvy v Pentateuchu“ jsem zpracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

M. D. S.

**Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Radkovi Matuškoví
za trpělivé vedení práce.**

**Také chci poděkovat všem přátelům, kteří mi pomáhali svým povzbuzením
a při překladech cizojazyčných textů.**

Obsah

OBSAH	4
1 ÚVOD	6
2 PENTATEUCH	8
2.1 JEDNOTLIVÉ SVITKY.....	9
2.2 VZNIK PENTATEUCHU.....	10
2.2.1 TEORIE PRAMENŮ.....	11
2.2.2 DEUTERONOMIUM.....	15
2.3 ZÁKON ZE SINAJE.....	17
3 SMLOUVA	18
3.1 ETYMOLOGIE.....	18
3.2 TERMÍN SMLOUVA V PÍSMU.....	19
3.3 TYPY SMLOUVY.....	21
3.3.1 SMLOUVA JAKO PŘÍSLIB.....	22
3.3.2 SMLOUVA JAKO ZÁVAZEK.....	22
3.3.3 SMLOUVA JAKO VZÁJEMNÁ DOHODA.....	22
3.4 RITUS PŘÍSAHY VE STARÉM ORIENTU.....	23
3.4.1 „ŘEZÁNÍ SMLOUVY“.....	23
3.4.2 PŘÍSAHA.....	23
3.4.3 ZNAMENÍ SMLOUVY.....	24
3.4.4 OBĚŤ, OBĚTNÍ HOD.....	24
4 SMLOUVA „LIDSKÁ“	27
4.1 ABRAHAM A ABIMELEK.....	27
4.1.1 POSTAVA ABRAHAMA.....	27
4.1.2 TEXT.....	28
4.1.3 SMLOUVA.....	29
4.2 JÁKOB A LÁBAN.....	31
4.2.1 POSTAVA JÁKOBA.....	31
4.2.2 TEXT.....	34
4.2.3 SMLOUVA.....	34
5 HOSPODINOVA SMLOUVA	37
5.1 SMLOUVA S NOEM.....	38
5.1.1 POSTAVA NOEHO.....	38
5.1.2 TEXT.....	39

5.1.3 SMLOUVA	40
5.1.4 ZÁKAZ POŽÍVÁNÍ A PROLÉVÁNÍ KRVE.....	44
5.1.5 ZNAMENÍ SMLOUVY - DUHA	47
5.2 SMLOUVA S ABRAHAMEM.....	48
5.2.1 TEXT.....	49
5.2.2 ROZBOR SMLOUVY.....	50
5.2.3 ZNAMENÍ SMLOUVY - OBŘÍZKA	57
5.3 SMLOUVA S MOJŽÍŠEM A JEHO LIDEM.....	58
5.3.1 POSTAVA MOJŽÍŠE	62
5.3.2 TEXT.....	64
5.3.3 ROZBOR SMLOUVY.....	65
5.3.4 IZRAEL – VYVOLENÝ LID	68
5.3.5 ZNAMENÍ SMLOUVY – ŠABAT	71
<u>6 ZÁVĚR.....</u>	<u>74</u>
<u>SEZNAM LITERATURY .....</u>	<u>76</u>
<u>SEZNAM ZKRATEK.....</u>	<u>79</u>
<u>ABSTRAKT .....</u>	<u>80</u>

1 Úvod

Lidé občas cítí potřebu svá slova nějak zdůraznit, aby tím dali jasně najevo, že dané slovo je myšleno se vši vážností. Používají při tom i slavnostnější způsob prohlášení, protože ten dává vyslovenému větší závaznost. Často při tom používají i velmi výmluvná gesta. Jedno z těchto závazných prohlášení bývá nazýváno smlouva.

Ve své práci chci ukázat úžasný respekt Boha k člověku. Hospodin bere člověka natolik vážně, že do jeho života nevstupuje jako tyran, který nařizuje, ale jako partner, který nabízí. Autoři Mojžíšových knih se dokonce neostýchají nazývat tento vztah smlouvou. Tento termín předpokládá vztah, ve kterém jsou práva více či méně podobná, jinak by neměl smysl.

Aby bylo možno do tématu vstoupit, bylo potřeba nastínit význam používaných pojmů. Proto se v prvních dvou kapitolách zabývám odkrytím termínů „Pentateuch“ a „smlouva“. Nelze se přitom vyhnout obeznámení se se vznikem obou termínů i skutečností, které označují.

Protože Pentateuch nepopisuje pouze vztah mezi Bohem a člověkem, ale mapuje také pradějiny Izraele, nevyhne se ani vykreslení jeho vztahů k okolním národům, které je potřeba upravovat často i smluvně. Staroorientální svět používá k uzavírání smluv jistý ritus, který v této práci demonstruji na ukázkách dvou smluv mezi patriarchy a sousedními kmenovými vůdci.

Pomocí smluv mezi lidmi se potom pokouším načrtnout strukturu, která je později zachovávána i ve smlouvách s Hospodinem. Smluvní vztah Izraele se svým Bohem nemá v žádném z okolních kultů obdoby. Přesto to však není Izrael, kdo zavazuje Hospodina smlouvou; celé ujednání vychází ze zcela svobodné iniciativy Boha. A co je pozoruhodné, do smlouvy na Sinaji jde

dokonce o jeho jednostranná přislíbení. Přesto je jasné, že i lid a jeho vůdcové přistupují na Hospodinovu smlouvu svobodně.

Ve třech Hospodinových smlouvách se snažím nacházet momenty, pojící ritus jejich uzavření s obřadem běžně používaným v tehdejší profánní sféře. Dotýkám se přitom některých důležitých termínů, zvláště znamení smlouvy.

Je zjevné, jak velký význam měl pojem smlouvy pro starozákonní judaismus. Lze to vypožorovat i z toho, jak moc redakčních zásahů nacházíme právě v oddílech, týkajících se vztahu s Hospodinem. Proto je součástí práce také pokus o odkrytí redakčních vrstev.

2 Pentateuch

Prvních pět knih Starého Zákona se považuje za jeden celek, který Židé nazývají Tóra. Hebrejské slovo תּוֹרָה - tórá^h se překládá jako řád, učení, ukazatel, vyučování, zákon, souhrn pravidel. V řečtině se používal název ἡ πεντατευχος (hé pentateuchos) – „(kniha) v pěti svazcích“. O rozdělení na pět knih svědčí z doby před Kristem i jeho řecký překlad v Septuagintě. Tato verze pojmenovala svazky podle jejich obsahu: Genезis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium. Toto pojmenování převzala také církev, ale v hebrejštině Židé označovali (a dodnes označují) každou knihu prvním slovem nebo prvním důležitým slovem textu.¹

Tóra v podobě příbuzné té dnešní se objevuje až v době Peršanů, tedy někdy kolem roku 400 př. Kr., co je období vzdálené víc než 800 let od začátku dějin Izraele. Izrael nacházel v těchto podáních zkušenosti své víry a aktualizoval je nově pohledem své doby. Jde tedy spíš o svědectví o době, kdy texty vznikly, než o dějiny Izraele. Přesto se v nich objevují starobylé texty a tradice, které možná do doby, o které vyprávějí, dosahují.²

Ve vyprávění Pentateuchu pozorujeme střídání dějin spásy s legislativními texty. Rámec tvoří příběh stvoření, smlouva s Noem a Abrahamem, vyjití z Egypta, sinajská smlouva a pobyt na poušti. Celek je utvořen z literárně různorodého materiálu. Zákony zde jsou jazykově velmi rozmanité: někdy mají podobu vzorových příkladů, jindy formu starobylých orientálních rituálů a soudních rozhodnutí či dokonce lidových prokletí. Některá přikázání se podobají sapienciálnímu učení. Převládají však přímá přikázání.³

---

¹ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 13

² Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 36-37

³ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblickej teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 586

Někteří autoři mluví o „Hexateuchu“. Jde o dílo šesti knih, které by zahrnovalo i knihu Jozue a začátek knihy Soudců. Nacházejí tam totiž pokračování tří pramenů Pentateuchu (J, E, P) a přicházejí s tvrzením, že téma zaslíbení si žádá, aby se vyprávění naplnilo v jeho uskutečnění. Naopak novější autoři zkracují dílo na tzv. „Tetrateuch“. Tento celek by neobsahoval Deuteronomium, které podle nich bylo úvodem velkých deuteronomických dějin, které sahají až ke konci knih Královských.⁴

2.1 Jednotlivé svitky

Knihu Genézis lze rozdělit na dva nestejně velké bloky. Kapitoly 1-11 popisují prvotní dějiny. Tato část sahá až k původu světa a zahrnuje do své perspektivy celé lidstvo. Genealogie se ale postupně zužuje a více méně plynule přechází do části, kterou bychom mohli nazvat dějiny patriarchů. Jde o kapitoly 12-50, které se soustřeďují na vykreslení postav velkých praotců. Abrahám je mužem víry, zatímco Jákob mužem lsti. Mezi Abrahámem a Jákobem je Izák dost nevýraznou postavou. O jeho životě se mluví prakticky hlavně v souvislosti s jeho otcem nebo jeho synem. Podobně nevýrazně vystupuje i většina z dvanácti Jákobových synů, i když jsou to vlastně praotcové dvanácti kmenů Izraele. Jeden z nich však v závěru knihy Genézis vystupuje do popředí a je mu věnováno celých čtrnáct kapitol. Je to Josef, muž moudrosti.⁵

Tři následující knihy tvoří další blok, ve kterém se v rámci Mojžíšova života popisuje utváření vyvoleného lidu a ustanovení společenských a náboženských zákonů. Exodus pokračuje v příběhu, který začal v Genézis, avšak se značným časovým odstupem.⁶ V knize jsou rozvedena dvě základní témata: vysvobození z Egypta v části 1,1-15,21 a v 19,1-40,38 Smlouva na

---

⁴ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalémské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str.17

⁵ Srov. Tamtéž, str. 13

⁶ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str. 51

Sinaji. Jsou spojeny vedlejším tématem, kterým je putování po poušti (15,22-18,27). Levitikus vyprávění o událostech přerušuje. Tato kniha má skoro výlučně legislativní charakter. Zpět k tématu putování po poušti se vrací kniha Numeri.

Zcela zvláštní strukturu má potom Deuteronomium. Jde o kodex civilních a náboženských zákonů (12,1-26,15), vložený do velké Mojžíšovy řeči (5-11 a 26,16-28,69). Tomuto velkému celku předchází první Mojžíšova řeč (1-4), po něm následuje řeč třetí (29-30) a zpráva o závěru Mojžíšova života (31-34). Kodex částečně rekapituluje zákony vyhlášené na poušti.⁷

2.2 Vznik Pentateuchu

Přes souhrnný název těchto knih Starý Zákon nikde nejmenuje Mojžíše jako jejich úplného autora. Přesto mu však připisuje jisté části. Také Ježíš a prvotní církve spojovala velkou část Tóry, ne-li celou Tóru, s Mojžíšem. To vedlo k víře, že ji celou napsal Mojžíš.⁸

V 19. století se zkoumání Písma více zaměřilo na otázku vzniku jednotlivých knih. Později se rozboru systematicky podrobuje text. Objevují se rozdíly ve výběru slov, v syntaxi, ve stylu, četná opakování a někdy dokonce protikladná vyjádření. To všechno vedlo k závěru, že je nemožné, aby toto dílo sestavil jeden autor.⁹ Existenci jistých pramenů dokonce připouští i sama Tóra, i když je zmiňuje jen málokdy (např. Kniha Hospodinových bojů, Kniha smlouvy¹⁰).

---

⁷ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalémské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 14

⁸ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str. 33

⁹ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 26

¹⁰ Nu 21,14 a Ex 24,7

Vzhledem k tomu, že poslední kniha Pentateuchu, Deuteronomium, má vlastní dějiny vzniku, budou se následující pozorování vztahovat pouze na první čtyři knihy. Zvláště pak se budou týkat knih Genéze, Exodus a Numeri.

2.2.1 Teorie pramenů

Dějiny Pentateuchu jsou příliš komplikované na to, abychom se o nich mohli vyjadřovat s naprostou jistotou. Jde o „literaturu tradice“, ne o „autorskou literaturu“. Navíc se jedná o tradice z různých období (1200 – 400 př. Kr.). Je také velmi těžké objasnit předexilové dějiny Pentateuchu.¹¹

Do r. 1880 se vytvořila teorie, která předpokládá existenci 4 pramenů jahvistický (J), elohistický (E), kněžský (P) a deuteronomistický (D) (Wellhausen obrátil pořadí D a P). Žádný z nich však nebyl spojován přímo s Mojžíšem.¹² Wellhausen rozlišoval tyto prameny podle čtyř kritérií:

1. Používání různých Božích jmen, zejména Jahve a Elohim.
2. Výskyt dublet. Tentýž příběh se objevuje víc než jednou, i když v něm mohou vystupovat jiné postavy, a to buď jako opakovaná líčení¹³, nebo jako samostatné události, sloužící témuž účelu.¹⁴
3. Je možné také nacházet rozdíly ve stylu, včetně použití dvou různých jmen k pojmenování stejné osoby, kmene nebo místa (Reúel/Jitro, Choréb/Sínaj, Izmaelci/Midjánci).
4. V podáních je zjevná i odlišnost teologií. Například J vykresluje Boha antropomorficky, je tak stylem i výpovědí často v ostrém kontrastu s P;

---

¹¹ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 30

¹² Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str.

¹³ např. Gn 12,10-20; 20,26

¹⁴ Gn 37,5-11

E se zaměřuje více na náboženské a mravní otázky; D nám často předkládá teologii odplaty; P obsahuje kněžské zájmy a má sklon zdůrazňovat Boží transcendenci, hojně se v něm objevuje chronologie, genealogie, detailní popisy rituálů, bohoslužby a do popředí je dáván Zákon (je proto nepochybně spojován s kněžstvem). Velmi zjevným odlišením je i postoj k formám bohoslužby, zvláště co se týče centralizace: podle tradiční kritiky J o centralizaci vůbec neví, D po ní volá a P ji již předpokládá.¹⁵

Jahvistická tradice se vyznačuje živým a barevným slohem. Svou hlubokou odpověď na závažné otázky podává obraznou formou. I když pro řeč o Bohu používá lidské výrazy, objevuje se v nich hluboký smysl pro Boží věci. Jejím prologem k dějinám praotců Izraele je stručný přehled dějin lidstva od stvoření prvního páru.¹⁶

Střízlivějším a méně výrazným stylem se od J liší elohistická tradice. Její morálka je náročnější, projevuje také větší snahu respektovat odstup, který dělí člověka od Boha. V této tradici, která začíná až Abrahamem, chybí vyprávění o původu světa a člověka. Někteří autoři vůbec nepřipouštějí existenci samostatné elohistické tradice. Považují za dostatečnou hypotezi, že jde o dodatky, které byly k jahvistickému dílu přičleněny později. Přesto, že se J a E v některých rysech liší, mluví v podstatě o stejných dějinách, lze tedy předpokládat jejich více méně společný původ. V obou je velmi málo zákonodárných textů, nejdůležitějším je Kodex Smlouvy.¹⁷

Právě zákony jsou tím, co tvoří hlavní část kněžské tradice. Ta věnuje zvláštní pozornost svatostánku, oběťm a svátkům. Podobně u ní do popředí vystupují osoby Árona a jeho synů a jejich funkce. Libuje si ve výpočtech

---

¹⁵ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str. 34-35

¹⁶ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 15

¹⁷ Srov. Tamtéž, str. 16

a rodokmenech. Její styl, hodně abstraktní a výmluvný, je typickým znakem, podle kterého je možné ji poznat. Zachovala ale i mnoho starobylých prvků, Prosadila se však až po návratu z vyhnanství.¹⁸

Koncem knihy Numeri tyto tři prameny mizí a až po poslední kapitoly Deuteronomia je nahrazuje deuteronomistická tradice. Pro ni je charakteristický velmi zvláštní, bohatý rétorický styl, ve kterém se často vyskytují stejné formulace. Typické je pro ni i neustále opakované učení o tom, že mezi všemi národy si Bůh z pouhé milosti vyvolil za svůj lid Izrael. Toto vyvolení má však jako podmínku věrnost Izraele vůči Zákonu jeho Boha a vůči zákonité bohoslužbě, kterou ho musí uctívat v jediné svatyni.¹⁹

Podle mínění Grafa a Wellhausena byl J napsán v Judei, E o něco později v severním Izraeli. Po Jošiášově reformě k nim měl být přidán pramen D. Až po exilu dochází ke konečné redakci, kdy je k tomuto materiálu (JED) přidán kněžský pramen (P).²⁰

Množství zákonů nebo ustanovení v Pentateuchu mělo mimobiblické paralely mnohem starší, než jsou data předpokládaného vzniku daných dokumentů. V Tóře se několikrát objevují dvě shodná nebo velmi podobná vyprávění²¹. Také se objevuje zpracování textu způsobem, kdy jedno podání je vsunuto do druhého. Tím vzniká nový text, i když ne vždy úplně jednotný a bezproblémový.²²

Srovnáme-li slovní zásobu, stavbu vět, styl a teologické akcenty v Gn 1, jednom ze způsobů vyprávění v Gn 6-9 a v povolání Abrahama v Gn 17, zjistíme, že si navzájem odpovídají. Podobné prvky se objevují i na některých místech v Exodu, Levitiku a Numeri. Lze zde předpokládat existenci

---

¹⁸ Srov. Tamtéž.

¹⁹ Srov. Tamtéž.

²⁰ Srov. Tamtéž, str. 14

²¹ Srov. Gn 1-2,4a a 2,4b-3,24; 15 a 17; 16 a 21; 12,10-20, 20 a 26,1-11; také Ex 3,1-4,17 a 6,2-7,7; Ex 17,1-7 a Nu 20,1-13; Ex 20,1-17 a Dt 5,6-21; Ex 23,14-19, 34,18-23, Lv 23 a Dt 16,1-1.6

²² Srov. Gn 6-9

společného pramene, který použil tzv. „konečný redaktor“. Zřetelně projevuje zájem o kult, proto dostal název „kněžský spis“ (Priesterschrift – zkratka P). Dá se poměrně jistě datovat do exilového až poexilového období. Vyskytuje se vlastně od Gn až po Nu.²³

Konečný redaktor použil spis P jako rámec, do kterého vsunul text jiného pramene, který je rozhodně mnohem starší. V podobě, v jaké se k němu dostal redaktor, existoval zjevně již před exilem.

Klasická hypoteze pramenů má za to, že i předexilní vyprávění bylo složeno ze dvou pramenů – J a E. Předpokládalo se, že J vznikl někdy v období 1000 – 900 př. Kr., E mezi léty 800 – 700 př. Kr. Spojením těchto pramenů vzniká dílo, nazývané jehovistický pramen (JE).

Vznik tohoto pramene se ale stal opět předmětem diskusí. Vynořily se totiž otázky ohledně E. Zdá se, že do JE se dostaly jenom části tohoto pramene, nebo – co je možná pravděpodobnější – J byl doplněn elohistickými texty bez toho, aby byl E samostatným pramenem.²⁴

Tato klasická teorie dokumentů byla často zpochybňována. Dnes došlo ke shodě v tom smyslu, že na stanovení skladby Pentateuchu nepostačuje jen kritika vycházející z rozboru slov. Je potřebné připojit studium literárních forem a ústních i písemných tradic, které existovaly před redakcí pramenů.²⁵

---

²³ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 28; také srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str. 35

²⁴ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 30

²⁵ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 15

2.2.2 Deuteronomium

Pátá kniha Mojžíšova je co do obsahu sbírkou řečí. Vypravěčské části často zdůrazňují, že Mojžíš řekl to nebo ono. Jádro tohoto spisu se často ztotožňuje s dokumentem, který byl nalezen v chrámě za krále Jóšiáše²⁶ (Wellhausen).

Podle nadpisů bychom knihu mohli rozdělit do čtyř hlavních bloků. Kapitoly 1-4 jsou vlastně Mojžíšovým vyprávěním o historických událostech. V kapitolách 12-26 se objevuje samotný text tóry, zvláště sbírky zákonů. 29-32 jsou poznámkami k ceremonii a smlouvě v Moabu a na závěr knihy, v kapitole 33, přichází Mojžíšovo požehnání celému lidu.

Také vznik Deuteronomia je komplikovaný. Nejstarší texty knihy pocházejí možná z dob krále Chizkijáše (715 – 687 př. Kr.). Doplnění a přepracování přibývaly až v poexilní době.

Jak již bylo řečeno, kapitoly 12-26 jsou centrální zákonní částí. Zde se nachází Kniha práva, která sahá až do 7. století př. Kr. Je vlastně obsahovou paralelou ke Knize smlouvy.²⁷ Srovnáme-li však tyto dvě části Pentateuchu, zjistíme, že právní ustanovení a návody ke konání se v dějinách Izraele měnily a přizpůsobovaly novým poměrům. Zatímco Exodus předpokládá mnohá kultovní místa, Deuteronomium považuje za jediné legitimní místo pro bohoslužbu Jeruzalém.²⁸

Kniha Deuteronomium je jazykem a částečně i stavbou textu blízká staroorientálním právním textům, zvláště uzavírání smlouvy. Zejména novoasyrské právní texty byly často formulovány rétoricky, protože se četly při

---

²⁶ Srov. 2 Kr 22-23

²⁷ Ex 20,22-23,33

²⁸ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 73

veřejných ceremoniích. Zřejmě k tomu byly určeny i nejstarší části Deuteronomia.²⁹

Výklad vztahu k Bohu jako dohody měl samozřejmě oporu již ve starší tradici, ale v teologii Deuteronomia se z něj stává přímo *teologie smlouvy*.³⁰

Izrael je v Deuteronomiu chápán jako lid Hospodinův. Na rozdíl od ostatních národů smí a má žít jako Hospodinovo společenství. Cíl Tóry zní: „Ať u tebe není potřebného.“³¹ S tím souvisí množství sociálních nařízení. Zároveň je lid i společenstvím svátečním – směrnicí v oblasti kultu je *radovat se před Hospodinem*.³² Ze společné radosti v době svátku nemá být nikdo vyloučen.³³

Textem, který si získal výsadní postavení v tradici křesťanství, je Dt 5,6-21 – text Dekalogu. Nesetkáváme se s ním jen na tomto místě, v trochu jiné podobě ho nacházíme i v Ex 20,1-17. Odlišnost v podání badatelé v jisté fázi odůvodňovali tím, že Desatero v Ex pochází od E, zatímco v Dt od J. Dnes však převážil názor, že Zákon (s výjimkou Ex 24, který je jahvistický) je sestaven z nezávislých celků, které se staly součástí textu později.³⁴ Původně byl zřejmě adresován dospělým mužům, schopným obrany, kultu a práva.³⁵ Jde tedy o předpisy pro jistý stav v Izraeli. I když jeho ustanovení pokrývají velký životní prostor, není schopen pokrýt celou oblast biblické etiky, nemůže být tedy shrnutím celé Tóry. Základním tématem nejsou omezení, ale právě naopak, uchování svobody. Poukazuje na deset nebezpečí, které ohrožují život ve smlouvě s Bohem. Není normou chování, ale spíše ukazatelem cesty, upozorněním na to, co je ničivé a co se protiví Bohu.

---

²⁹ Srov. Tamtéž.

³⁰ Srov. Tamtéž, str. 74

³¹ Dt 15,4

³² Srov. Dt 16,11.14.15

³³ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 74

³⁴ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů, 2003, str.

³⁵ Srov. STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1998, str. 75

2.3 Zákon ze Sinaje

Přestože Kniha smlouvy, deuteronomická Tóra a Dekalog jsou rozdílné texty z rozdílných dob, lze každému z nich připsat platnost zákona ze Sinaje. Vznik každého z uvedených textů je sice velmi komplikovaný, jejich teologická zvěst je však podivuhodně jednoznačná: Hospodin vysvobodil svůj lid z otroctví, stal se tedy „pánem“ Izraele. Právě zkušenost vysvobození je pro biblickou etiku moc důležitá. Plyne z ní totiž vědomí, že prvním slovem Boha člověku nejsou požadavky a návod k chování, ale spasitelné konání. Lidské chování je tak jen reakcí, odpovědí.³⁶ Navíc když Hospodin smlouvou činí z Izraele svůj vyvolený lid, klade sice podmínky, ale rovněž připojuje zaslíbení. I když se podmínky zdají být na první pohled tvrdé, jsou ve skutečnosti milostí. Jejich cílem je totiž učinit z Izraele „moudrý národ“³⁷, a tak jej uvést do spojení s Boží vůlí.³⁸

I když Tóra prošla v průběhu času složitým vývojem, je jediným prostředníkem smlouvy Mojžíš. Přesto, že v ní nacházíme literární útvary různých forem, neexistuje jiný Zákon než Mojžíšův. Všechny zákonodárné texty pronáší on sám v rámci vyprávění o pobytu u paty hory Sinaj. I když se v době královské objevují reformy, vždycky vycházejí z Tóry, prohlubují ji a rozvíjejí podle potřeb doby.³⁹

V každém případě se zdá, že „Mojžíšův zákon“, který přinesl z Babylonie Ezdráš, představuje již Pentateuch v podobě, která byla blízká dnešnímu znění.⁴⁰

---

³⁶ Srov. Tamtéž, str. 77

³⁷ Srov. Dt 4,5-8

³⁸ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie. 1991. str. 587

³⁹ Srov. Tamtéž, str. 588

⁴⁰ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalemské Bible*, Pracovní vydání. Trnava: Dobrá kniha, 2004, str. 17

3 Smlouva

Smlouva se stala jedním z nejzávažnějších pojmů v židovské teologii. Obecně označuje závazné dojednání, uskutečněné v jistých pevných formách.⁴¹

3.1 Etymologie

Hebrejský text bible používá pro smlouvu výraz בְּרִית (b^erit - smlouva, pořízení, ujednání). V Písmu se objevuje 287-krát, vždy pouze v jednotném čísle. O etymologii tohoto výrazu se vedou rozhovory, nejpravděpodobnější výklad však předpokládá původ slova z akkadského *birít* – pouto. V přeneseném smyslu se jedná o právní dokument, který zavazuje obě strany. V řeči Bible však nejde vždy o dohodu či závazek dvou rovnoprávných partnerů, ale častěji o pevný příslib ze strany Boha, kterým Bůh zavazuje nejen svého partnera (člověka či celý národ), ale také sebe.⁴²

Septuaginta překládá termín בְּרִית slovem διαθήκη (diathéké - uspořádání, opatření, závěť, zákon). Jde o odvozeninu ze slovesa διατίθημι (diatithémi – ukládám, ustanovuji, nařizuji). Dá se tedy vysvětlit jako ustanovení toho, kdo umírá, nařízení, jak má být naloženo s jeho majetkem, tedy závěť, poslední vůle.⁴³ Vztah k závěti osvětluje i trvalou platnost smlouvy. Ve vztahu Boha k jeho lidu toto řecké slovo dobře vyjadřuje, že smlouva v tomto případě není dohodou dvou rovnocenných stran (συνθήκη synthéké), ale rozhodnutím svrchovaného Božího milosrdenství.⁴⁴

---

⁴¹ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, str. 922

⁴² Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 3

⁴³ Srov. Tamtéž, str. 4

⁴⁴ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 32

V jisté závislosti na Septuagintě používá Vulgáta termín *testamentum*, odvozený od slova *testis* – svědek. Jde tedy o to, co je dosvědčeno, tedy závět, která podle římských zvyků a římského práva musí být ověřena svědky.⁴⁵

3.2 Termín smlouva v Písmu

Vzájemně závazné ujednání v Písmu nacházíme v několika typech. Jednotlivci mezi sebou uzavírají smlouvy jako soukromé osoby⁴⁶ nebo jako představitelé větších skupin.⁴⁷ Spojenecké smlouvy mezi sebou samozřejmě sjednávají i celé národy.⁴⁸

Velmi originálním jevem ve srovnání s okolními národy a kulty je, že v chápání smlouvy, jak nám jej předkládá Písmo, může být jednou stranou smluvního poměru i Bůh. V žádné z okolních kultur a náboženství nelze tak osobní vztah s božstvem, který by bylo přímo možné nazvat smlouvou mezi bohem a lidem doložit. Navíc jen v náboženství Izraele jde o smlouvu jednoho božstva s jedním lidem, ve které se vylučuje možnost „vícenásobné loajality“, tj. podobného vztahu s jiným bohem.⁴⁹

Smlouva s Hospodinem není úkonem, ve kterém by byl iniciátorem vztahu člověk. Naopak, Hospodin sám smlouvu zřizuje a on sám stanoví její obsah.⁵⁰ Je projevem jeho milosti a svrchovanosti.⁵¹ Poměrně záhy se v Izraeli objevuje dokonce myšlenka, že není důstojné Boha, aby byl svému lidu partnerem. Proto se výraz „uzavřít smlouvu“ nahrazuje výrazy „dát, stanovit smlouvu.“⁵²

---

⁴⁵ Srov. . HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 4

⁴⁶ Srov. 1S 18,3

⁴⁷ Srov. Gn 31,25-54; 14,13; 21,27

⁴⁸ Srov. Joz 9,6

⁴⁹ Srov. HAVEL, C. T. *Immerwährender Neuer Bund: Jer 31,31-34*. Heiligenkreuz 2002. Diplomová práce, str. 50-51

⁵⁰ Srov. Gn 6,18; 9,9; 15; 17,2 aj.

⁵¹ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, str. 922

⁵² Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 248

Je zjevné, že vztah Hospodina a jeho lidu existoval mnohem dřív, než se pro něj ustálilo pojmenování „smlouva“. Skutečnost tedy předchází pojmenování. Před exilem, zvláště u proroků, se o smlouvě téměř vůbec nemluví, zatímco pro proroky doby exilu je tento pojem velmi důležitý.⁵³ Stejnou váhu mu připisuje deuteronomistická teologie a také kněžské literární vrstvy. Zmínky ve starších textech jsou tak řídké, že je někteří pokládají za vsuvky. Neznamená to však, že vztah Hospodina a jeho lidu je plodem exilu.⁵⁴

K zajímavým pokusům došlo v 17. století na půdě reformované ortodoxie. Šlo o pokus interpretovat celé poselství Písma jako posloupnost jednotlivých smluv. Rozlišovala se smlouva s Adamem, Noem, Abrahamem, Mojžíšem atd. Základní chybou této teologie (zvané „foederální“ – foedus – lat. smlouva, úmluva) bylo tvrzení o smlouvě s Adamem. V kapitolách Geneze, které vyprávějí o prvním člověku se sice vyskytuje zmínka o nařízeních, daných Bohem Adamovi, jejich vztah však vůbec není smluvně regulován, výraz smlouva se tam vůbec neobjevuje. V plném smyslu slova je smlouvou až ujednání s Noem, ve kterém se důležitým pojmem stává krev.⁵⁵ Znamením této smlouvy je duha.

Ve smlouvě s Abrahamem se smlouva stává projevem a pečetí Božího vyvolení. Bůh mu slibuje dar potomstva a země. Do jisté míry ho činí na sobě závislým ve chvíli, kdy mění jeho jméno. Jako znamením této smlouvy je ustanovena obřizka.

Prohloubením, potvrzením a rozšířením smlouvy s Abrahamem je smlouva s Izraelem skrze Mojžíše. „Jde o to, aby celý Izrael rozpoznal a přijal, že je lidem smlouvy, vlastnictvím Hospodinovým.“⁵⁶ Pokropením krví je Izrael očištěn a zasvěcen Bohu. Po pokropení je smlouva stvrzena hodem s Bohem. I tato smlouva má své viditelné znamení – je jím šabat, den odpočinku.

---

⁵³ Srov. Jr 31,31-34; 32,40; Ez 34,25; 37,26; Iz 42,6; 55,3; 61,8; atd.

⁵⁴ Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Praha: Pastorační středisko Praha, 1996, str. 5

⁵⁵ Srov. tamtéž, str. 7

⁵⁶ Tamtéž, str. 8

Proroci mluvili o smlouvě v obrazech, převzatých z jiného (smluvného) vztahu. S oblibou používali obrazů manželství. V širším významu je formulace vztahu „Budete mým lidem a já budu vaším Bohem“⁵⁷ právní formulí, která pochází z oblasti manželství a je doložena v mnoha různých staroorientálních spisech. Proto lze snadno přirovnat modloslužbu Izraele k nevěrnosti a cizoložství.⁵⁸ Společný život v manželství nedává prostor pro podobné jednání, je tedy vhodným obrazem pro loajalitu v monoteistickém náboženství.⁵⁹ Boží hněv je tedy hněvem manžela, který chce napravit svou nevěrnou ženu. Smlouva v tomto chápání vlastně přestává být pouze vzájemnou dohodou a stává se výlučným, intimním manželským spojením se vzájemným darem sebe sama.⁶⁰

Vedle aktů uzavření smluv nacházíme ve SZ řadu situací, které bychom mohli označit za obnovení smlouvy. Většinou k nim dochází potom, co je lid obviněn člověkem, poslaným od Hospodina, z nevěrnosti. Lid poté vyznává své hříchy, opět se hlásí ke smlouvě a obnovuje slib věrnosti Hospodinu.⁶¹ Podobná událost se objevuje i za makkabejských válek, kdy dokonce dává vzniknout i novému svátku Světel (Chanuka).⁶²

3.3 Typy smlouvy

Protože okolnosti uzavírání smluv jsou pokaždé jiné, vytvořila se postupně pluralita i v jejich obřadech. Objevuje se jistá typologie. V Písmu bychom mohli rozlišit čtyři typy smlouvy:

---

⁵⁷ Srov. Lv 26,12; Dt 29,12 aj.

⁵⁸ Srov. Oz 2,4 aj.

⁵⁹ Srov. HAVEL, C. T. *Immerwährender Neuer Bund: Jer 31,31-34*. Heiligenkreuz 2002. Diplomová práce, str. 51

⁶⁰ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 642

⁶¹ Srov. Joz 24; 1S 7,3-6; 2Kr 11,17; 23,2n; 2Pa 29,10; Ezd 10,3; Neh 10,1

⁶² Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Praha: Pastorační středisko Praha, 1996, str. 10

3.3.1 Smlouva jako příslib

Tento typ smlouvy je aktivním krokem ze strany silnějšího směrem k slabšímu.⁶³ Často jí předchází prosba slabšího. Silnější se projevuje jako velkorysý a zavazuje sebe sama k jeho ochraně.⁶⁴ Neznamená to však tvrzení, že obě strany jsou si rovny. Naopak, mocnější vždy určuje povahu spojeneckého svazku.⁶⁵

3.3.2 Smlouva jako závazek

V tomto případě silnější zavazuje slabšího k službě.⁶⁶ Smlouva je často spojena s přísahou věrnosti, někdy dokonce se změnou jména.⁶⁷

3.3.3 Smlouva jako vzájemná dohoda

Vzájemná dohoda je v Písmu řidší než předchozí dva typy smlouvy.⁶⁸ Jde o smlouvu mezi dvěma rovnocennými partnery (jednotlivci nebo skupinami), jejichž cílem je mír a společenství (srov. Gn 14,13; 21,22nn; 26,28; 31,44nn).⁶⁹ Někdy se objevuje třetí strana, prostředník smlouvy.

Zvláštním případem, pro který však Písmo i obecně staroorientální tradice používají také termín „smlouva“, je manželství. Každému sňatku předcházelo zasnoubení, při kterém rodiče obou snoubenců vyjednávali před svědky. Předpokládalo se, že ženich a nevěsta dají svůj souhlas. Poté rodiče uzavřeli smlouvu. Kněz nebo otec snoubenky vzal potom její pravou ruku a vložil ji do pravé ruky ženichovy. Pak naplnil pohár vínem, požehnal jej a dal napít oběma

---

⁶³ Srov. tamtéž, str. 4

⁶⁴ Srov. Joz 9,6-16; Jr 34,8-22

⁶⁵ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 248

⁶⁶ Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 4

⁶⁷ Srov. Ez 17,12nn; 1Kr 20,34; také 2Kr 24,17

⁶⁸ Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 4

⁶⁹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Velehrad – Křesťanská akademie, Řím 1991, str.

snoubencům. Už tímto obřadem nabyla smlouva charakteru smlouvy svatební. V pozdější době se smlouva spisovala a nakonec byla stvrzena přísahou nebo zásnubní obětí.⁷⁰

3.4 Ritus přísahy ve starém Orientu

Původní úloha smlouvy je sociální a právní. Dohoda je uzavírána podle příslušného řádu, obě strany se zavazují k dodržování přísahou (případně jakýmsi „sebeprokletím“), která sama je jistým obřadem.

3.4.1 „Řezání smlouvy“

Při uzavírání smlouvy jsou obětní zvířata rozpůlena, účastníci smlouvy procházejí mezi nimi a pronášejí formule nebo gesta sebeprokletí, jimiž na sebe ti, kdo smlouvu uzavírají, přivolávají stejný osud, jako mají obětní zvířata, tedy rozpolcení, v případě nedodržení smlouvy. Proto se v hebrejštině pro uzavírání smlouvy ujal výraz „řezání smlouvy“ (כרת ברית – karat b^erít)⁷¹.

3.4.2 Přísaha

Důležitou složkou smlouvy je kromě sebeprokletí přísaha, při které se přednášejí slova, jimiž je za svědka voláno božstvo. Forma přísahy se neobjevuje jenom při uzavírání dohod (Gn 21,22-32; 31,44-54), ale i jako zdůraznění daného slova, znamení neodvolatelnosti daných slibů (Gn 24,2nn; 47,29).⁷²

Účelem přísahy není dát prohlášení slavnostnější ráz, přísaha přímo nechává působit Boha. Na druhé straně Boží přísaha často provází zaslíbení,

⁷⁰ Srov. tamtéž, str. 642; srov. také NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, str. 1284

⁷¹ Srov. HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 6

⁷² Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 399

kteřá Bůh dal⁷³, a činí je neporušitelnými. Také zaručuje, že ani Bůh, ani nikdo jiný nikdy neodvolá zaslíbenou budoucnost.⁷⁴

3.4.3 Znamení smlouvy

Aby bylo trvání smlouvy zajištěno, je připomínáno nějakým vnějším znamením (sloup, strom, obřízka, duha)⁷⁵, které má být symbolem smlouvy, její trvalou připomínkou.⁷⁶

3.4.4 Oběť, obětní hod

Uzavření smlouvy obvykle provází oběť nebo obětní hod. Tradice oběti většinou odpovídají zvykům kočovníků, s čím souvisí stavění oltářů, vzývání jména božstva a obětování zvířat nebo zemědělských plodů.⁷⁷ Neexistuje specifická kněžská funkce, bohoslužbu vykonává vůdce rodu nebo kmene, později ve státě král. Brzy se ale objevují muži k této službě přímo vybraní.⁷⁸

Mnohé oběti byly radostným darem božstvu⁷⁹ nebo v některých kultech poskytnutím pokrmu, pouze některé měly potvrdit smlouvu mezi lidmi⁸⁰ nebo v případě Izraele mezi lidmi a Bohem⁸¹. Jinde slouží k odčinění spáchaných hříchů⁸². Vlastně všechny okolnosti každodenního života, ať už radostné nebo smutné, mohly být příležitostí k přinášení obětí.⁸³

---

⁷³ Srov. Gn 22,16-18

⁷⁴ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str.221

⁷⁵ Srov. Gn 21,33; 31,48

⁷⁶ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 448

⁷⁷ Viz Gn 4,3; 12,7n

⁷⁸ Dt 33,8nn

⁷⁹ Srov. Ex 23,15; Dt 16,16

⁸⁰ Srov. Gn 31,44-54

⁸¹ Srov. Ex 24,9-11

⁸² Srov. Lv 16,11

⁸³ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 166n

Místo oběti je také velmi proměnné. Většinou jde o místní svatyně na horách, případně u nějakého důležitého stromu. Postupně se však bohoslužba centralizuje, až dochází k tomu, že za krále Jošiáše je jediným místem obětí chrám v Jeruzalémě. Bohoslužbu v něm konají pouze kněží za pomoci levitů.⁸⁴

S přechodem z kočovního a pasteveckého způsobu života k obdělávání půdy počet obětí narůstá a obřady se od sebe začínají odlišovat. Souvisí to jistě i s vlivy, přijatými od původního obyvatelstva, ale i vliv sousedních kultur a také rostoucí vliv kněžské třídy. Jednoznačně jsou ale odmítány lidské oběti.⁸⁵

Postupně se objevuje pluralita „druhů“ obětí. K nejstarší tradici patří jistě celopal (עֹלָה - 'ólá^h – zápalná oběť). Při této oběti se spalovalo celé zvíře na znamení neodvolatelného a úplného daru. Dalším typem oběti je posvátný obětní hod (זֶבַח שְׁלָמִים - zevah šelamím). Při něm prosebník (nebo prosebníci) jí a pije „před Hospodinem“.⁸⁶ Jedna část oběti náleží božstvu (vylitá krev, spálený tuk), ta se spálí na oltáři, čím se Bůh stává ručitelem přísahy. Maso je pokrmem pro stolující.⁸⁷

Společný pokrm je zdrojem a znamením společenství. To vzniká nejdříve na rovině lidské: jídlo sjednocuje nebo potvrzuje jednotu. Na rovině náboženské, tj. mezi lidmi a bohy, se při stolování v pohanském kultu uskutečňovala jednota podobná pohlavnímu styku, proto je u proroků označována za prostituci.⁸⁸

---

⁸⁴ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 282

⁸⁵ Dt 12,31; 18,10; srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 282

⁸⁶ Dt 12,18; 14,26

⁸⁷ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 282; viz také HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Pastorační středisko Praha, Praha 1996, str. 7

⁸⁸ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str.198

V Písmu je i nejskromnější jídlo velkým lidským gestem. Každý pokrm obsahuje posvátné prvky a každý slavnostní náboženský obřad zahrnuje obětní hostinu. Jíst s někým je znakem blízké známosti a nejužšího společenství, zdvořilosti v pohostinnosti⁸⁹, projev vděčnosti. Společné stolování tak vytváří mezi lidmi zvláštní vztah, závazek, ze kterého plyne odsouzení pro toho, kdo se mu zpronevěří. Posvátný pokrm sám neslouží k uzavření smlouvy, ale k jejímu potvrzení.⁹⁰ Naopak odmítnutí společného jídla je výrazem zrušení společenství.⁹¹

Jídlo a pití může mít i v pohanských náboženstvích posvátný charakter. Orientální kultury obsahovaly hody mysterického typu, při kterých se účast na obětním daru vnímala jako osvojení si božských sil.⁹²

Tak jako všechno ostatní, i jídlo a pití chápe Izrael jako dar, daný Boží milostí.

---

⁸⁹ Gn 18, 1-5

⁹⁰ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 342

⁹¹ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 15n

⁹² Tamtéž.

4 Smlouva „lidská“

Izrael vnímal svou smlouvu s Bohem velmi intenzivně, jeho národní vnímání sebe sama se v počátcích projevuje jako více méně čistá teokracie. I po změně státního zřízení směrem ke království skutečným vládcem Izraele zůstal Hospodin. Vyjádření vztahu s ním však bylo jen obrazem, převzatým ze vztahů mezi lidmi, kde smlouva je zcela konkrétní realizací poměru mezi dvěma stranami.

Nebylo by však správné zavést pro tyto dva typy smluv označení „náboženská“ a „profánní“. I smlouvy mezi lidmi jsou totiž ve staroorientálním světě spojeny s obětí nebo přísahou, protože celý život člověka je nesen vztahem k Bohu.⁹³

4.1 Abraham a abimelek

4.1.1 Postava Abrahama

Abraham je prvním z velkých biblických patriarchů. Pochází z Kaldejského Uru, kde žil se svým otcem a bratry. Po smrti svého bratra Hárana odchází z Uru spolu se svým otcem Terachem, svou ženou Sáráj a synovcem Lotem, pravděpodobně s úmyslem najít si lepší sídla v kenaanské zemi, možná kvůli politickým nepokojům.⁹⁴ Dočasně se celá rodina usadí v Cháranu, kde jeho otec Terach umírá.

Ve věku 75 let na Hospodinův pokyn odchází z Cháranu k Šekemu v Kenaanu. Zde ho Hospodin ujišťuje o tom, že toto území bude dáno jeho potomkům. Přesto když v zemi nastane hlad, sestupuje do Egypta. Po jistém konfliktu s faraem je ze země vyhoštěn. V této chvíli je však už vůdcem jednoho z kočovných neuspořádaných kmenů, které však není možné

---

⁹³ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 32

⁹⁴ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Edice Kalich, Praha 1956, str.6

přehlížet.⁹⁵ Podobné kmeny byly často místními králi využívány jako žoldáci, proto byla jistá tolerance v jejich zájmu. Když se však stanou početnými a mocnými, jsou hrozbou a proto je král nucen je požádat, aby se přesunuli jinam.⁹⁶

V Kenaanu se velikost stád i množství lidí Abramova tábora ukazuje jako neudržitelné, co vede k rozdělení. Kvůli sporům pastýřů Abram vyzývá Lota, aby se od něho oddělil. Když si Lot vybere k přebývání okolí Sodomy, odebere se Abram do Mamre k Hebronu.

Přes rozdělení tábora je pořád mocným mužem. Zjevně kvůli tomu pro něho není problém vytvořit spojení s emorejskými šejky.⁹⁷ Spolu s nimi vysvobozuje svého synovce Lota z rukou krále Kedorlaómera a jím vytvořené aliance. Po návratu z tohoto tažení přijímá požehnání od Malkisedeka, krále Šálemu, odmítá však kořist, kterou mu nabízí král Sodomy.

4.1.2 Text

„V té době řekl abímelek a píkol, velitel jeho vojska, Abrahamovi: "Bůh je s tebou ve všem, co činíš. Proto mi na místě přisahej při Bohu, že neoklameš mne ani mého nástupce a následníka. Milosrdenství, jaké jsem já prokázal tobě, prokazuj i ty mně a zemi, v níž jsi pobýval jako host." Abraham tedy řekl: "Jsem hotov přísahat." Ale domlouval abímelekovi kvůli studni s vodou, kterou abímelekovi služebníci uchvátili. Abímelek na to odvětil: "Nevím, kdo to udělal. Tys mi to neoznámil a já jsem o tom dodnes neslyšel." I vzal Abraham brav a skot a dal abímelekovi. Pak spolu uzavřeli smlouvu. Sedm ovcí ze stáda postavil Abraham zvlášť. Tu se abímelek Abrahama otázal: "Co s těmi sedmi ovcemi, které jsi postavil zvlášť?" A on řekl: "Sedm ovcí si ode mne vezmi na svědectví, že jsem tuto studni vykopal já." Proto se to místo nazývá Beer-šeba

---

⁹⁵ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Rozmluvy, Řevnice 1996, str. 26

⁹⁶ Srov. tamtéž, str. 27

⁹⁷ Srov. Gn 14,13

(to je Studně přísahy), že tam oba přísahali. Po uzavření smlouvy v Beer-šebě se abímelek a píkol, velitel jeho vojska, hned navrátili do pelištejské země. A Abraham zasadil v Beer-šebě tamaryšek a vzýval tam jméno Hospodina, Boha věčného. Abraham pobyl v pelištejské zemi jako host mnoho dní.⁹⁸

4.1.3 Smlouva

Problém tohoto krátkého pojednání spočívá v jeho nejednoznačnosti. Pozorný čtenář totiž hned pozná, že v této smlouvě se jedná o dvě věci, které leží ve zcela odlišné rovině.⁹⁹

Část Gn 21,22-34 je vlastně elohistickým vyprávěním (s výjimkou verše 33), které pojí dvě vysvětlení jména Beer-šeba. בְּאֵר שָׁבַע (B^e'er šava') lze totiž přeložit jako „Studně přísahy“, ale také jako „Studně sedmi (ovcí)“.¹⁰⁰ Naproti tomu je ve 26, 33 jen význam „Studně přísahy“¹⁰¹

Smlouva je uzavírána z iniciativy abímeleka, gerarského krále. Jak již bylo naznačeno, Abram (nyní již Abraham) se de facto stává šejkem, náčelníkem kočovního kmene, a tím i ohrožením pro místní krále. Navíc ze situace, popsané v kapitole 20, vyplývají předpoklady, kvůli kterým má abímelek důvod být znepokojený a nebýt si jistý Abrahamovou loajalitou. Tuto hrozbu si živě uvědomuje, proto uzavírá s Abrahamem smlouvu, jakýsi pakt o neútočení a uznávání hranic. Na smlouvě je neobvyklé to, že se Abraham má zavázat, přesto že je v této zemi jen hostem, nepatří mu z ní tedy ani kousek, i když mu abímelek dovolil se v ní usadit¹⁰². Přes nedorozumění ohledně studně, kterou

---

⁹⁸ Gn 21,22-34

⁹⁹ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 187

¹⁰⁰ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalémské Bible*, Pracovní vydání, Tmava : Dobrá kniha, 2004, str. 30

¹⁰¹ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 12-50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 164

¹⁰² Srov. Gn 20,15

zabrali abimelekovi služebníci, je smlouva uzavřena a stvrzena zvířecí obětí.¹⁰³

Spory o studni jsou vlastně vloženým vyprávěním. Bezprostřední pokračování verše 24 následuje ve verších 27 a 31. Abraham zde potvrzuje svou ochotu k uzavření smlouvy dárkem a svazek je uzavřen. Druhá rovina příběhu, kterou je pojednání o urovnání sporu o studny, vychází z Abrahamovy iniciativy. Spor je zde velmi reálný. Abímelek odpovídá vyhýbavě, Abraham ho ale pobízí k uznání jeho vlastnických práv přijetím sedmi ovcí. Jedná se o starobylý zvyk, při kterém přijetí daru bylo formálním uznáním nároku dávajícího.¹⁰⁴

Hned po zpečetění smlouvy se abímelek vrací do své země, a tak se paradoxně stane, že svědka smlouvy stanovuje Abraham sám. Zasadil tamaryšek a vyzývá jméno Hospodina, čím ho vlastně žádá, aby byl ručitelem právě uzavřené smlouvy.

Nejen prameny, studně, skály a hory, ale i stromy označovaly posvátná místa, která, jak se věřilo, byla zvláště významná v souvislosti s božstvem nebo jinými nadpřirozenými silami. Ve vyprávěních o praotcích jsou významnými místy právě svatyně u posvátných stromů, podobně je tomu i v pozdějších příbězích.¹⁰⁵

Hebrejské slovo אֵשֶׁל ('ešel) zde nejspíše označuje tamaryšek, drobný stromek se šupinkovitými jehlicovitými listy na metlatých větvích, jehož dřevo je velmi trvanlivé.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Rozmluvy, Řevnice 1996, str. 27

¹⁰⁴ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 187

¹⁰⁵ Srov. Sd 4,5; 1S 14,2; 22,6; aj.

¹⁰⁶ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Edice Kalich, Praha 1956, str. 1001

V době před obsazením země Izraelem byl v Beer-šebě uctíván „Bůh věčný“ (עֹלָם - 'ólám – věčnost). Slovo „věčnost“ ale neobsahuje neexistenci času nebo čas „na onom světě“, nýbrž nekonečně dlouhý čas do budoucnosti a do minulosti. Praotcové Izraele, kteří mezitím přišli, spojili tento kult se svým kultem, a tak se toto jméno stalo přívlastkem Jahveho.¹⁰⁷

Dva původy jména studny Beer-šeba i dva způsoby uzavření svazku jsou bezpochyby důkazem o tom, že se zde jedná o promísení dvou původně samostatných tradic. V popředí stojí nepochybně pakt mezi abímelekiem a Abrahamem, zatímco spor o studnu působí jako dodatečný článek uzavření svazku.¹⁰⁸

Autor tohoto podání neřeší problém historické nekompatibility. Pelištejci totiž do oblasti Kenaanu přicházejí zhruba ve stejném období jako izraelské kmeny. Po jejich vytlačení (pravděpodobně) z Kréty táhnou jednak do oblasti Egypta, ale také na území Kenaanu. Zatímco útok na Egypt byl odražen kolem r. 1190 př. Kr., části Kenaanu podlehly.¹⁰⁹

4.2 Jákob a Lában

4.2.1 Postava Jákoba

U Jákoba se okolnosti vyvolání upřesňují. Písmo velmi zdůrazňuje jeho odlišnost od jeho bratra. Ezau tráví většinu času v pustinách na lovu, naproti tomu Jákob je pastýřem a pěstitelem dobytka. Zatímco Ezau je „divokým mužem“, jeví se nám Jákob jako velmi jemný, skoro zženštilý. Přesto je velmi zběhlý ve lsti. Právě tyto pocity se nám vybavují, když vidíme, jak uchvacuje

---

¹⁰⁷ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 188

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, str. 187

¹⁰⁹ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*, Edice Kalich, Praha 1956, str. 177

bratrovi právo prvorozenství, i když je nutno dodat, že Ezau koná hodně lehkovážně.

Postavení prvorozeného syna bylo v Izraeli opravdu mimořádné. Je prvotinou otcovy síly a mužství, zdědil tedy i jeho nejlepší vlastnosti. Po otcově smrti mu patří dvojnásobný podíl na dědictví. Jemu také náleží postavení hlavy rodu s příslušnými pravomocemi i odpovědností. Později jsou v Mojžíšově zákoně prvorození prohlášeni za Hospodinovy zasvěcené.¹¹⁰ Jestliže se však prvorozený těžce provinil, mohlo mu být prvorozenství odňato.

Jákob později s matčinou pomocí lstivě získává i otcovo požehnání. Lstí je zakryt i jeho útěk do Cháranu k jeho strýci Lábanovi, když jeho matka Rebeka Izákovi jako důvod Jákobova „vyslání“ předkládá zachování „čistoty rodu“. Jákob si má najít ženu jinde než mezi „dcerami této země“, podobně jako jeho otec.¹¹¹

Na cestě do Cháranu se Jákob setkává ve snu s Bohem, když spí v Bét-elu. Hospodin mu uděluje požehnání a bere ho do své ochrany. Opakuje zaslíbení dané Abrahamovi a ujišťuje ho, že bude s ním. Jákob, otřesen tímto setkáním, vztyčuje posvátný sloup (מַצֵּבָה - maccévá^h – posvátný sloup, maseba, pamětný kámen, slouповí) jako pamětné znamení a vylitím oleje jej odděluje pro Hospodina. Zároveň se přísahou zavazuje poddaností, poslušností a vděčností.¹¹²

V Cháranu slouží svému příbuznému Lábanovi. Překvapivé je, že Lában mu mzdu nabízí až po měsíci služby. Domlouvají se na tom, že jeho mzdou za sedm let služby bude Ráchel. Po sedmi letech však Lában Jákoba podvede a dává mu Leu. V tomto podvodu můžeme cítit ozvěnu jeho vlastního

---

¹¹⁰ Srov. FOUILLOUX, D. aj. *Slovník biblické kultury*, Praha : EWA EDITION, 1992, str. 192

¹¹¹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Kalich, Praha 1991, str. 129

¹¹² Srov. Tamtéž, str. 132

konání.¹¹³ Přes tento podvod je Lában ochoten Jákobovi dát i svou mladší dceru, i když za cenu dalších sedmi let služby.

Když smluvená doba jeho služby končí, dává Jákob Lábanovi najevo, že se chce vrátit do své země. Lában konstatuje, že s příchodem Jákoba k němu přišlo i požehnání a bohatství, a je ochoten mu dát odměnu, nezmiňuje se však o jeho propuštění. Domluva na odměně probíhá překvapivě snadno, protože Jákob si vybírá něco, co je zcela výjimečné. Navíc slíbí, že bude stáda pást i nadále. Přesto ho Lában opět podvede, když vybere ze svých stád zvířata, která by podle smlouvy mohla připadnout Jákobovi, a svěří je svým synům. Přesto se Jákob „vzmohl“.

Po dvaceti letech služby však Bůh dává Jákobovi pokyn, aby se vrátil „do země svých otců“. Opět mu slibuje, že bude s ním. Navíc i postoj Lábaana a jeho synů se změnil v nepřátelský, a tak Jákob snadno přesvědčuje i své manželky. I ony se v domě svého otce cítí jako cizí, plně se proto staví na stranu svého manžela a jeho Boha.

Ráchel však dělá i něco navíc: krade bůžky (תְּרָפִים - t^ěráfim – terafové, domácí bůžci) svého otce. O jejich tvaru sice nic nevíme, Písmo nám však naznačuje jejich velikost. Ty, které Ráchel ukradla, musely být malých rozměrů, když je dokázala schovat pod sedlem velblouda.¹¹⁴ Pozorujeme také úzkostlivou péči, jakou jsou modly obkloповány.¹¹⁵ Vlastnictví bůžků bylo velmi důležité, měli pomáhat v životě, ale hlavně měli majiteli zajišťovat rodinné dědictví. Proto je to pro Lábaana větší ztráta než ztráta dcer.¹¹⁶

---

¹¹³ srov. tamtéž, str. 134

¹¹⁴ Srov. Gn 31,31-35

¹¹⁵ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 151

¹¹⁶ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Kalich, Praha 1991, str. 142

4.2.2 Text

„Lában na to Jákobovi odpověděl: "Toto jsou mé dcery a toto jsou moji synové. I brav je můj, ano, všechno, co vidíš, patří mně. Co však za těchto okolností mohu dnes udělat pro své dcery, pro ně a pro syny, které porodily? Nuže, uzavřeme teď spolu smlouvu, a Bůh ať je svědkem mezi mnou a tebou!" Jákob vzal tedy kámen a vztyčil jej jako posvátný sloup. Svým bratřím řekl: "Nasbírejte kameny." Vzali kameny, udělali val a na tom valu pojedli. Lában jej nazval Jegar-sahaduta (to je Násep svědectví) a Jákob jej nazval Gal-ed (to je Val-svědka). A Lában řekl: "Tento val je ode dneška svědkem mezi mnou a tebou." - Proto se jmenuje Gal-ed nebo Mispa (to je Hlídka), neboť Jákob řekl: "Hospodin ať je na hlídce mezi mnou a tebou, že už spolu nebudeme nic mít." - Na to Lában: "Pokoříš-li mé dcery a vezmeš-li si jiné ženy mimo ně, hled', ne někdo z lidí, ale Bůh je svědkem mezi mnou a tebou!" Lában dále Jákobovi řekl: "Hle, tu je val a tu je posvátný sloup, který jsem vztyčil mezi sebou a tebou. Svědkem je tento val, svědkem je i posvátný sloup, že já nepřekročím tento val proti tobě a ty nepřekročíš tento val a tento sloup proti mně se zlým úmyslem. Ať mezi námi soudí Bůh Abrahamův a bůh Náchorův, bůh jejich otce!" A Jákob se zapřísáhl při Strachu svého otce Izáka. Pak Jákob připravil na té hoře obětní hod. Povolal své bratry, aby pojedli chléb. Jedli tedy chléb a přenocovali na té hoře."¹¹⁷

4.2.3 Smlouva

Zdá se, že v této části jde o sloučení tradic J a E. Text zde působí velmi hrbolatě a ukazuje různé dublety. Například ve verši 45 je znamením smlouvy kamenný pomník, ve verši 46 však kamenný val; v témže verši se odehrává hod, který smlouvu uzavírá, ale ve verši 54 se toto konání opakuje.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Gn 31,43-54

¹¹⁸ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neue Göttinger Bibelwerk*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 252

I smlouvy, o které na tomto místě jde, jsou dvě. V prvním případě jde o popis politické smlouvy, ve které má být vymezena hranice mezi Jákobem a Lábanem, tedy mezi Izraelem a Aramem (viz v. 52). Tou se také vysvětluje pojmenování místa גַּלְעָד (gal'ed) – „val (je) svědek“ (גָּלַל – odvalit, přivalit, válet; גַּל - val; עוֹד - dát výstrahu, svědčit proti někomu). Příběh zřejmě pochází z dob, kdy kontakty s Aramejci v Gileadu byly ještě přátelské, na rozdíl od pozdější krvelačné války, do které vyústil konflikt v 9. a 8. století př. Kr.¹¹⁹

Druhá dohoda je zjevně soukromá. Týká se Lábanových dcer.¹²⁰ Opět zde také jde o vysvětlení jména מִצְפָּה – „hlídka, stráž“ (צָפָה – číhat, mít hlídku, sledovat), kde je vztyčena stéla. Je ale také možné, že nejde o dva prameny, ale o dvě vysvětlení a zdánlivě dvě jména, protože tradice se váže na složené jméno Micpe Gallaad („Galaádská stráž“)¹²¹ v Zajordánsku, jižně od Jaboku.¹²²

Ve chvíli, kdy Jákob vyčítá Lábanovi hořkost dvacetileté služby, si Lában nárokuje na vše, co patří Jákobovi, jakoby žádná úmluva o mzdě neexistovala a vyzývá Jákoba k uzavření přátelské smlouvy. Patrně bere manželství Jákoba s jeho dcerami jako takové, ve kterém se chudý ženich přičení do otcovského domu svého tchána a poté se podřídí jeho autoritě.¹²³

Z textu verše 44 zřejmě vypadlo několik slov.¹²⁴ Text, který český ekumenický překlad tlumočí jako „Nuže, uzavřeme teď spolu smlouvu, a Bůh ať je svědkem mezi mnou a tebou“, lze s podporou hebrejského a latinského textu přeložit spíše „Pojď tedy, uzavřeme smlouvu, já a ty, ať (ta) je

¹¹⁹ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neue Göttinger Bibelwerk*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 253

¹²⁰ viz. v. 50

¹²¹ srov. Sd 11,29

¹²² Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 47

¹²³ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 12 - 50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 216

¹²⁴ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 47

svědectvím mezi mnou a tebou“. Septuaginta ještě připojuje: „Jáko b mu řekl: Hle, nikdo tu s námi není. Nuže, Bůh bude svědkem mezi mnou a tebou.“

Jáko b hned reaguje tím, že ustanovuje svědecké znamení pro právě uzavíranou smlouvu, znamení typické pro něho. Každý z praotců užívá sobě vlastních znamení: Abraham staví oltáře na významných místech, pro Izáka jsou typické studně, Jáko b vztyčuje posvátné sloupy. Jinak tomu není ani zde.

Na tomto místě se ale znamení rozvine ve val z kamení, který každý z partnerů pojmenuje. Zdá se, že redaktor měl ve verších 45n text značně porušený. Není tak úplně jasné, kdo nechal navršit kamennou hromadu, zda Lában nebo Jáko b.¹²⁵ *Jegar-sahaduta* je přesný aramejský překlad hebrejského názvu *Gal-ed*. Má být označením hranic, které ve zlém nepřekročí žádný z nich.

Vztyčování posvátných kamenů může být i znamením Boží přítomnosti mezi lidmi. Trvanlivost a neměnnost kamene zároveň vede k myšlence stavět kamenné pomníky na památku uzavřené dohody. Rozdíl mezi posvátným kamenem a pamětním kamenem však není vždy zřetelný.¹²⁶

Následuje přísaha, ve které se Lában ještě snaží pro své dcery zajistit výsadní postavení manželek. Jde tedy o doplnění manželské smlouvy. Podobné svatební úmluvy se z oblasti Blízkého východu uchovaly v hojně míře. Většinou stanovují, že nevěsta zůstává hlavní ženou a ženich si nesmí vzít žádnou jinou ženu, která by měla stejná práva. Vedlejší ženy s nižšími právy však nebyly nikdy zásadně vyloučeny.¹²⁷

---

¹²⁵ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 12 - 50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 216

¹²⁶ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 166

¹²⁷ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 12 - 50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 216

Protože k uzavření každé smlouvy patří vzývání jména toho boha, který nad ní bude bdít a volat přestupníky k odpovědnosti, Lában vzývá jméno Boha Abrahamova a boha Náchorova. Zde text přidává „boha jejich otce“. V řečtině a také v některých hebrejských rukopisech však tato glosa chybí.¹²⁸

Pozoruhodné přitom je, že se tím Lában vlastně dovolává bohů obou stran. Jákob se zapřísahá při Strachu svého otce Izáka.¹²⁹ Je to tedy ten Bůh, před kterým se Izák a jeho synové chvějí ve svatém strachu.¹³⁰

Poté následuje hod, který nově uzavřenou smlouvu prakticky zpečetuje a uvádí ji v platnost.¹³¹ Zároveň se díky ní z předtím nepřátelských stran stávají bratři. Elohistický závěr tohoto oddílu je tedy zjevně smiřující.¹³²

Slova אָכַל לֶחֶם ('áchať lechem) jsou zde překládána jako „jíst chléb“ (אָכַל – jíst, najíst, pojíst, jít, sežrat, spotřebovat, stačit, sníst, zhltnout, žrát; לֶחֶם – chléb, pevný, tuhý pokrm, (u arabských nomádů maso, u kenaanských chléb)), Septuaginta překládá jako „jedli a pili“ (ἕφαγον καὶ ἔπιον – efagon kai epion). Rozdělit svůj chléb neznamená pouze vykonat čin bratrské lásky, ale také uzavřít mír s tím, komu je podáván.¹³³

5 Hospodinova smlouva

Celá minulost Izraele je poměřována jeho vztahem k Hospodinu. Bůh je „skálou“ Izraele.¹³⁴ Toto jméno označuje jeho neměnnou věrnost, pravdivost

---

¹²⁸ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 47

¹²⁹ Hebrejské SLOVO פֶּחַד (pahad – strach, rozechvění, hrůza) je občas překládáno jako „Přibuzný“.

¹³⁰ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 12 - 50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 217

¹³¹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Kalich, Praha 1991, str. 144

¹³² Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neue Göttinger Bibelwerk*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 254

¹³³ Srov. Gn 14,18; Sd 8,5-6

¹³⁴ Srov. Dt 32,4

jeho slova i neochvějnost jeho zaslíbení. Aby však zdůraznil platnost trvání svého slova, vstupuje do přímého vztahu s člověkem a stvrzuje jej smlouvou. Celé izraelské náboženství vychází z předpokladu smlouvy jako základního vztahu mezi Hospodinem a vyvoleným lidem.¹³⁵

V židovském myšlenkovém světě ve smlouvě s Hospodinem nejde o dohodu dvou partnerů, kteří jsou si navzájem zcela rovni. V každém z případů uzavření smlouvy jde o pevný, slavnostní příslib ze strany Boha. I když Písmo k ustanovení smlouvy místy používá již zmíněné slovní spojení כְּרַת בְּרִית, mnohem více zdůrazňuje, že smlouva s Bohem je hlavně jeho darem. Proto Bůh smlouvu často dává¹³⁶ (נתן בְּרִית – nátan b^erít; נתן – dát, dávat, darovat, dovolit, dopustit), popřípadě ji „ustanovuje“ nebo „přikazuje“.¹³⁷

Při uzavírání běžných smluv se obě strany dovolávají různých božstev. Hospodin se samozřejmě při uzavření smlouvy nebo při potvrzení daných zaslíbení odvolává na svoji vlastní autoritu.¹³⁸

5.1 Smlouva s Noem

5.1.1 Postava Noeho

Z pokolení Šétova vzchází Noe, který je vnímán jako vzor spravedlivého člověka. Písmo ho dokonce uvádí jako jednoho ze tří spravedlivých mužů, jejichž přimlůva zachraňovala.¹³⁹ Je také důkazem toho, že spravedliví nepovstali teprve v Izraeli, nýbrž Izrael sám je potomstvo spravedlivého, z kterého povstalo celé lidstvo.¹⁴⁰

¹³⁵ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 248

¹³⁶ Srov. Gn 17, 2

¹³⁷ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 33

¹³⁸ Gn 22,16; 26,3

¹³⁹ Srov. Ez 14,14

¹⁴⁰ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 248

Je „bezúhonný“. Stejný výraz תָּמִים (támím - bezúhonný, bezvadný, celičký, bez vady, dokonalý) se objevuje v Boží řeči k Abrahamovi, podobným výrazem (stejného kořene) je charakterizován i Jákob a Jób.¹⁴¹ Noeho vztah s Hospodinem je popsán stejnými slovy jako vztah Henochův – „chodil s Bohem“¹⁴². Je tím tedy zařazen mezi Boží přátele.¹⁴³

I když o něm mnoho nevíme, je to právě on, kdo unikne světové katastrofě, znovu usmíří Boha se zemí a skrze kterého opět povstane lidstvo. Avšak zatímco hrdinové potopy jiných tradic jsou později přijati mezi bohy nebo jsou přímo zbožštěni, Noe zůstává smrtelným mužem. Dosahuje sice věku 950 let¹⁴⁴, pak ale umírá jako každý jiný člověk. Navíc J ještě zdůrazňuje i Noeho lidské slabosti. Zmámen vínem si strhl oděv z těla. Objevuje se tedy i v situaci, kterou J shledává jako krajně trapnou.¹⁴⁵

5.1.2 Text

„Bůh Noemu a jeho synům požehnal a řekl jim: "Plodte a množte se a naplňte zemi. Bázeň před vámi a děs z vás padnou na všechnu zemskou zvěř i na všechno nebeské ptactvo; se vším, co se hýbe na zemi, i se všemi mořskými rybami jsou vám vydáni do rukou. Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno. Jen maso oživené krví nesmíte jíst. A krev, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti každé zvíře i člověka; za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra. Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím. Vy pak se plodte a množte, hemžete se na zemi a množte se na ní." Bůh řekl Noemu a jeho synům: "Hle, já ustavuji svou smlouvu s vámi a s vaším potomstvem i s každým živým tvorem, který je s vámi, s ptactvem, s dobyt看em i s veškerou

---

¹⁴¹ Srov. Gn 17,1; 25,27; Jb 1,1

¹⁴² Gn 5,24

¹⁴³ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Kalich, Praha 1991, str. 52n

¹⁴⁴ Gn 9,29

¹⁴⁵ Gn 9,21

zemskou zvěří, která je s vámi, se všemi, kdo vyšli z archy, včetně zemské zvěře. Ustavuji s vámi svou smlouvu. Už nebude vyhlazeno všechno tvorstvo vodami potopy a nedojde již k potopě, která by zahladila zemi." Dále Bůh řekl: "Toto je znamení smlouvy, jež kladu mezi sebe a vás i každého živého tvora, který je s vámi, pro pokolení všech věků: Položil jsem na oblak svou duhu, aby byla znamením smlouvy mezi mnou a zemí. Kdykoli zahalím zemi oblakem a na oblaku se ukáže duha, rozpomenu se na svou smlouvu mezi mnou a vámi i veškerým živým tvorstvem, a vody již nikdy nezpůsobí potopu ke zkáze všeho tvorstva. Ukáže-li se na oblaku duha, pohlédnu na ni a rozpomenu se na věčnou smlouvu mezi Bohem a veškerým živým tvorstvem, které je na zemi." Řekl pak Bůh Noemu: "Toto je znamení smlouvy, kterou jsem ustavil mezi sebou a veškerým tvorstvem, které je na zemi."¹⁴⁶

5.1.3 Smlouva

Rozdíl ve stylu podání, změny v užívání Božího jména a jiné běžné odlišnosti nás upozorňují na to, že se opět jedná o spojení vyprávění dvou tradic, J a P. Pramen P, jak je jemu vlastní, udává přesný čas, kdy potopa začala a kdy skončila¹⁴⁷, rozměry archy i délku trvání potopy. Podle J do archy vchází sedm párů čistých zvířat a jen jeden pár nečistých¹⁴⁸, zatímco podle P vstupuje do archy jeden pár z každého druhu¹⁴⁹. Pro J je potopa 40-denní dešť, zatímco P ji představuje jako stoupání vod ze země, které po 150 dnech opadáva.¹⁵⁰

Opadnutí vod po potopě znamená pro celé tvorstvo nový začátek, jehož předpokladem je požehnání. Zatímco v kapitole 8,20 nechává jahvista Noeho chopit se iniciativy, aby Bohu poděkoval skrze celopaly, na které Hospodin reaguje příslibem, že už nikdy nesešle potopu, v kněžském podání deváté

---

¹⁴⁶ Gn 9,1-17

¹⁴⁷ Gn 7,11; 8,5

¹⁴⁸ Gn 7,2n

¹⁴⁹ Gn 6,19n; 7,15n

¹⁵⁰ Gn 7,20-24; 8,3; srov. MURPHY, R.E. *Tóra, 101 otázok a odpovedí*, Trnava : Dobrá kniha 2001, str. 32

kapitoly je všechna aktivita na Bohu. Hospodin Noemu a jeho synům uděluje požehnání podobnými slovy, kterými požehnal lidstvu před pádem¹⁵¹, rozšiřuje jej a uzavírá s nimi smlouvu, skrze kterou garantuje další trvání i hříšného lidstva.¹⁵² Lidstvo sice opět povstává skrze jednoho praotce, ale v budoucnu nemá být jedním; Noeho synové a jejich potomci se mají rozejít po celém světě.

V požehnání však chybí příkaz „podmaňte zemi“, ten uvádí pouze Septuaginta. Někteří exegeté se domnívají, že došlo k přepisu, a tak nacházejí tento ztracený příkaz ve druhém příkazu k množení. Hebrejský termín קָדַד (r^edú – „podmaňte si“; קָדַד – r-d-d - pošlapat, podmaňovat) byl prý nedopatřením přepsán na רָבּוּ (r^evú – „množte se“; רָבּוּ – r-v-v - být četný, značný, mít více, rozmnožit se) a tak došlo k jeho zdvojení. Tato korektura ale není potvrzena svědectvím žádného textu. Jsou i tací, kteří tvrdí, že tato oprava není nutná; oslavná redundance patří ke stylu P.¹⁵³

Smlouva je vyhlášena způsobem, který uvádí ustanovení určitého právního aktu, spojením formule הִנֵּה s participiem. Vystupuje zde vlastní osobní zájmeno, které zdůrazňuje Boží angažovanost. P mluví buď o „zřízení smlouvy“ (קָוַם – q-w-m – ustavit, utvrdit) jako ve verši 9, nebo o „dání smlouvy“ (נָתַן – n-t-n – dát, dávat, darovat) jako ve verši 12. Formální spojení sjednává pouze Bůh, člověku není uložena žádná závaznost, on je obdarovaným partnerem.¹⁵⁴

Vztah mezi člověkem a ostatním tvorstvem se však mění. Zatímco o zvířatech bylo pouze řečeno, že se budou nadále množit¹⁵⁵, dává Hospodin

---

¹⁵¹ Srov. Gn 1,28

¹⁵² Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str.

95

¹⁵³ Srov. Tamtéž, str. 97

¹⁵⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁵⁵ Gn 8,17

člověku požehnání, aby skrze své rozmnožení osídlil zemi.¹⁵⁶ Bůh lidem tentokrát dává za pokrm nejen rostliny a ovoce stromů jako na počátku, ale i zvěř, ptactvo a ryby. Biblické podání není jediné, které zaznamenává podobný zvrat. Také Akkadové a Řekové znají tradice, podle kterých přinesla velká povodeň základní obrat ve vztahu mezi lidmi a zvířaty, a to v neprospěch zvířat. Při ohlédnutí se za kapitolou 8 docházíme k názoru, že Noe neměl jinou možnost, než obětovat celé zvíře, protože z něho ještě nesměl jíst. Až po oběti Bůh prohlašuje, že člověk dostává k obživě všechno. Můžeme tedy konstatovat, že ne požití z masa dal vzniknout oběti, ale opačně. Člověk tedy neobětuje to, co jí, ale naopak, smí jíst z toho, co obětuje.¹⁵⁷

Jediným omezením je zákaz požívání krve. Ve verši 4 se objevuje sporný hebrejský výraz בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ (básár b^enafšó dámó), který s ohledem na Lv 17,11 a Dt 12,23 mnozí překládají: „Pouze maso se svou duší, (totiž) svou krví, nesmíte jíst.“¹⁵⁸ Život, obsažený v krvi, je majetkem Božím. Vylitá krev tedy znamená zásah do Božího svrchovaného práva nad životem, proto se její požití trestá vyloučením ze společenství Izraele¹⁵⁹, podobně jako u rušitele obřizky¹⁶⁰ nebo dne odpočinku¹⁶¹. Proto Židé při zabíjení zvířata košerují, přičemž je pověsí za zadní nohy a pak nařiznou krční tepny, aby krev mohla kompletně vytéct.¹⁶² Krev je vyhrazena Bohu: musí vytéci na zem a být zahrabána, nebo být vylita na obětní oltář.¹⁶³

Podle některých je však striktní zákaz požívání krve uložen pouze Izraeli, protože jemu ji Bůh určil jako prostředek smíření na oltáři¹⁶⁴; protože však

---

¹⁵⁶ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 95

¹⁵⁷ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 247n

¹⁵⁸ SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 95

¹⁵⁹ Lv 7,26n; 17,12.14 aj

¹⁶⁰ Gn 17,14

¹⁶¹ Ex 31,14n

¹⁶² Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 95n

¹⁶³ Srov. Lv 17,1-6, Dt 12,15n

¹⁶⁴ Srov. Lv 17,11

zbytek lidstva nemá účast na tomto smíření, nemá také důvod pro tento závazek.¹⁶⁵

Navíc je krev lidská odlišena od krve ostatních tvorů. To, co má být považováno za svaté, je život člověka, ne zvířete. Bůh jej zvláštním ustanovením bere pod svou ochranu. Vyhrazuje si právo na lidský život, vykonání trestu nad vrahem však předává do lidské ruky. Protože prolévání krve může provokovat brutalitu, Bůh vydává tzv. noemovské příkazy, které podle židovského pojetí platí pro všechny lidi: Jde o zákaz požívání krve, zákaz prolévat lidskou krev a o příkaz usmrtit vraha.¹⁶⁶

Pohlédneme-li na příběh o Kainu a Ábelovi¹⁶⁷, zjistíme ostrou polemiku s naším textem. Zatímco u Kaina se Bůh prezentuje jako velmi milosrdný, v našem textu se pro případ vraždy objevuje hromové slovo Boží odplaty.¹⁶⁸

Nakonec Hospodin sám sebe zavazuje smlouvou ke shovívavosti a slavnostně slibuje, že již neužije vod k vyhlazení života na zemi. Tuto smlouvu neustanovuje jenom s Noem, ale i s jeho syny a dokonce také s ostatními tvory. Zvláště zdůrazňuje, že do smlouvy je zahrnuta i zvěř. Zvířata tedy dostávají stejné zaslíbení jako lidé.¹⁶⁹ Jako znamení této smlouvy, které má stát „mezi“ ním a jeho partnerem, ustanovuje duhu. Má být viditelné pro obě strany. Bůh si chce vzpomenout na svůj příslib.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 243

¹⁶⁶ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str.

95

¹⁶⁷ Gn 4,1-16

¹⁶⁸ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 246

¹⁶⁹ Srov. Tamtéž, str. 253

¹⁷⁰ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str.

5.1.4 Zákaz požívání a prolévání krve

Krev jako sídlo a nositelka života měla velkou úlohu v náboženských představách starověkých národů. Ve Starém zákoně je vztah mezi krví, životem a smrtí vyjadřován velmi často a velmi jasně.¹⁷¹

Často se výraz דָּם (dám – krev) objevuje v kombinaci se slovem נֶפֶשׁ (nefeš - duše, mysl, vůle, život, životní síla, někdo), přičemž stojí v protikladu k pojmu בָּשָׂר (básár - tělo, maso, tělesnost). To, co se smí jíst, je básár. Dám a nefesh jsou však výlučně vyhrazeny Bohu. Přes jistou zaměnitelnost termínů dám a nefesh nejsou tyto pojmy identické. Mohly bychom je přirovnat k jakési materii a „síle“.¹⁷² Slovní spojení כָּל בָּשָׂר (kól básár) je označením celého živočišného světa, do kterého patří jak lidé, tak zvířata.¹⁷³

Charakter krve je posvátný. Sama krev je synonymem života.¹⁷⁴ Prakticky všechno, co je s ní spojeno, je také v úzkém vztahu k Bohu, který je Pánem života. Krev, podobně jako vlastně celý život, patří výlučně jemu. Protože život není v moci člověka, ale patří Bohu, i krev se mu vrací, když je vylévána na oltář nebo na zem. Ona je Božím podílem na obětech¹⁷⁵ a člověku může posloužit pouze jako prostředek smíru.¹⁷⁶ Proto platí obecný zákaz jejího požívání.¹⁷⁷

V Izraeli je zakázáno jíst maso, obsahující krev. Jednoznačně není tento zákaz hygienickým předpisem. Je možné, že plyne z obav, že by člověk po jídání krve zvířat chtěl rozmnožit svou vlastní životní sílu, jaksi přibrat si i život jiného. S krví by tedy člověk přijímal i podstatu života zvířete, a tak by

¹⁷¹ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 23

¹⁷² Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 250

¹⁷³ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 20-21

¹⁷⁴ Lv 17,11.14; Dt 12,23

¹⁷⁵ Lv 3,16n

¹⁷⁶ Lv 17,11n

¹⁷⁷ Lv 17,10.14; 7,26n; 3,17; Dt 12,23; Gn 9,4

„zezvířečtěl“. Možná se zde odráží svatá bázeň z principu života v krvi.¹⁷⁸ Hospodin přikazuje nechat každé zvíře určené k jídlu vykrvácet a jeho krev přikrýt prachem¹⁷⁹, krev obětovaných zvířat je vylita na oltář. Když jsou později přijaty závazky smlouvy, zřizuje svazek mezi Bohem a Izraelem právě krev. Její úloha a využití jsou vymezeny v Lv 17,11. Porušit smlouvu by tedy znamenalo postavit se na odpor životu, sdíleného s druhým účastníkem.¹⁸⁰ Když je vylévána na rohy oltáře, představuje život oběti, jež byla po předešlém vzkládání rukou ztotožněna s obětujícími.

Podle zvykového práva je bráno jako spravedlivé pomstít krev prolitím krve vraha. Bůh sám se zavazuje touto mstou, i když její vykonání vkládá do rukou člověka.¹⁸¹ Každý život patří Bohu a Bůh trestá každého, kdo s ním nakládá svévolně. Prolévání krve je v Písmu zakazováno mnohokrát (שָׁפַךְ דָּם - šefách dām – prolévat krev; שָׁפַךְ – nasypat, prolévat, vylévat, sypat, vysypat).¹⁸²

Lidská krev nesmí být prolita. Za prolitou krev bude Bůh volat k odpovědnosti vraha, také on musí vydat svou krev. Tím je usmrcení vraha přímo vyžadováno. Tento požadavek zahrnuje i zvířata, což není ničím neobvyklým. Podobné zákony objevujeme i u Řeků a na hliněných tabulkách: zvířata, která usmrtila člověka, mají být usmrcena a jejich maso nesmí být požíváno.¹⁸³ Ve verši 5 slovo דָּרַשׁ (d-r-š – volat k odpovědnosti) stojí třikrát těsně za sebou, co zdůrazňuje, jaký důraz na tento požadavek P klade.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 249

¹⁷⁹ Lv 17,13

¹⁸⁰ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 122

¹⁸¹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, str. 186

¹⁸² Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 23

¹⁸³ Srov. Ex 21,28-32

¹⁸⁴ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str.

Vražda byla trestána smrtí v každém případě. Bylo výslovně zamítnuto jakékoli řešení situace skrze výkupné.¹⁸⁵ Člověk je stvořen k Božímu obrazu, vražda je tedy rouháním proti Bohu. Je tedy deliktem sakrálním, proto musí být i tak potrestána. Tím se ale u P zřejmě předpokládá, že vrah skrze svůj čin zničil také v sobě samém rovnost Božímu obrazu.¹⁸⁶ Zabití vraha nespadá pod zákaz zabítí¹⁸⁷, protože tím je míněno pouze bezprávné zabití, a ne naproti tomu zabití ve válce nebo usmrcení vraha.¹⁸⁸

V orientálním prostředí je vžita představa, že život v krvi, který při zabití vychází ze zabitého, volá po krevní mstě, proto platí דָּמוֹ בְּרִשּׁוֹ (dámó b^eróšó), „jeho krev na jeho hlavu“. Ve Starém zákoně se s touto formulací setkáváme v právním kontextu¹⁸⁹. Hlava je přitom označením pro celou osobu. Tento přenesený význam se zakládá na skutečnosti, že právě hlava je místem, které je nositelem požehnání a pomazání, ale také kletby.¹⁹⁰

S právem krevní msty souvisí termín גֹּאֵל - gó'él – vykupitel, krevní mstitel (גָּאַל – g-'-l - vykoupit, vyplatit). Ve Starém zákoně označuje nejbližšího příbuzného, který má předkupní právo na nějaký předmět nebo osobu. Na druhé straně byla jeho povinností msta za smrt příbuzného.

Krev je život, za život se platí. Ti, za které bylo zapláceno, jsou poznamenáni nebo očišťováni krví. O tom mluví i Nový zákon: „Podle zákona se skoro vše očišťuje krví, a bez vylití krve není odpuštění.“¹⁹¹

---

¹⁸⁵ Nu 35,30-34

¹⁸⁶ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 96

¹⁸⁷ Ex 20,13 a Dt 5,17

¹⁸⁸ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 97

¹⁸⁹ Srov. Lv 20, 9

¹⁹⁰ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 23

¹⁹¹ Žd 9,22

5.1.5 Znamení smlouvy - duha

Hebrejský výraz **קֶשֶׁת** (qešet) označuje jak duhu, tak válečný luk. Evokuje to staroorientální představu o bohu počasí, který ze svého luku vystřeluje ohnivé šípy. Zde tedy Bůh odložil svůj válečný luk, už nebojuje s člověkem, aby ho zničil. Naopak prohlašuje, že bude sám sebe upomínat na svou přísahu.¹⁹² Projevuje se jako milosrdný Bůh, který svůj „luk“ ukazuje v bouřkových mracích jako znamení smíření, aby od lidí a zvířat odňal hrůzu.¹⁹³

Ve slavnostním způsobu vyjadřování, ve kterém řeč získává charakter přísahy, staví Bůh přírodu do služby svého plánu spásy. Sděluje lidem to, o čem už se sám rozhodl.¹⁹⁴ Jako znamení konce hněvu bohů a konce potopy se duha objevuje i ve vyprávění jiných národů, zvláště v eposu o Gilgamešovi nebo v řeckém vyprávění o Deukalionovi. Jako znamení smlouvy, jehož funkcí je upomínat Boha na jeho příslib, je však užita pouze v tradici o potopě v podání P.¹⁹⁵

Duha zde není prezentována jako záruka smlouvy, ale připomínka. Nevytvořili si ji lidé, nejsou to oni, kdo má být upamatováván, tato její funkce není přímo zmiňována a je tedy až druhotná. Je výlučně znamením Boží lásky a milosti vůči stvoření, je tedy připomínkou pro Boha.¹⁹⁶

---

¹⁹² Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Kalich, Praha 1991, str. 61-63

¹⁹³ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 98

¹⁹⁴ Gn 8,21n

¹⁹⁵ Srov. SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1990, str. 99

¹⁹⁶ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 256n

5.2 Smlouva s Abrahamem

Zatímco smlouva s Noemem byla smlouvou s celým množstvím, ve smlouvě s Abrahamem se zdá, že jde o závazek jednomu člověku.¹⁹⁷ Přesto je dobrodiní tohoto vztahu s Bohem zprostředkováno i dál, protože se Abraham stává nejen příjemcem požehnání, ale i jeho prostředníkem.¹⁹⁸ V jahvistické tradici je požehnání, kterého se dostává Abrahamovi, Boží odpovědí na bezbožný plán stavby věže, která měla vynést jméno člověka až do nebe.¹⁹⁹ Hospodin staví Abrahama a ty, kteří z něj vzejdou, do zvláštního postavení. Od této chvíle je „Bohem Abrahamovým“, je spojen s Abrahamem svým zaslíbením. Právě skrze Abrahama budou mít podíl na spáse všechny národy.²⁰⁰

Stejně jako kletba, i požehnání je zřejmě jednou z nejstarších náboženských představ. Jde o ideu, že existují bytosti a síly, ze kterých vychází dobro, síla a život; stejně tak i takové, které přinášejí zlo a smrt. Přenos se děje úkony a slovem, které může být požehnáním nebo kletbou. Lidé a věci, kterým se dostalo požehnání, jsou jakoby nabití silou, kterou můžou odevzdávat dál, působí na všechno, s čím přijdou do styku.²⁰¹

V judaismu není zdrojem požehnání nějaká božská síla s magickými účinky, ale osobní Bůh smlouvy, který svůj lid vyvedl z otroctví ke svobodě, a tedy ho zahrnul svým požehnáním. Za vším požehnáním stojí Hospodin. On je původce, nositel i dárce požehnání.²⁰²

---

¹⁹⁷ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart, Calwer Verlag 2000, str. 252

¹⁹⁸ Srov. Gn 12,3; 17,7; srov. také DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů 2003, str. 47

¹⁹⁹ Srov. Gn 11,4

²⁰⁰ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 98

²⁰¹ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 17

²⁰² Gn 26,3.28; 49,25

Nejen Bůh nebo kněz v jeho jménu žehná, ale i lidé, „žehnají“ Bohu.²⁰³ Jde o dobrořečení, chválu Hospodinova jména.²⁰⁴

Abrahamova smlouva je uzavřena i s jeho potomstvem, s Izákem, Izmaelem a později s Jákobem²⁰⁵ a oni ji předávají dál jako dědictví. Později v Egyptě se Bůh na svou smlouvu „rozpomenul“.²⁰⁶

Je zajímavé sledovat, co je pro kterého redaktora ve vztahu Boha s Abrahamem důležité. Pro jahvistu je to Boží požehnání a zaslíbení, zatímco elohista zdůrazňuje Abrahamovu víru. Pro kněžskou tradici jsou stěžejní smlouva a její vnější znamení – obřizka.²⁰⁷

5.2.1 Text

„Po těchto událostech se stalo k Abramovi ve vidění slovo Hospodinovo: "Nic se neboj, Abrame, já jsem tvůj štít, tvá přehojná odměna." Abram však řekl: "Panovníku Hospodine, co mi chceš dát? Jsem stále bezdětný. Nárok na můj dům bude mít damašský Elíezer." Abram dále řekl: "Ach, nedopřáls mi potomka. To má být mým dědicem správce mého domu?" Hospodin však prohlásil: "Ten tvým dědicem nebude. Tvým dědicem bude ten, který vzejde z tvého lůna." Vyvedl ho ven a pravil: "Pohleď na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat." A dodal: "Tak tomu bude s tvým potomstvem." Abram Hospodinovi uvěřil a on mu to připočetl jako spravedlnost. A řekl mu: "Já jsem Hospodin, já jsem tě vyvedl z Kaldejského Uru, abych ti dal do vlastnictví tuto zemi." Abram odvětil: "Panovníku Hospodine, podle čeho poznám, že ji obdržím?" I řekl mu: "Vezmi pro mne tříletou krávu a tříletou kozu a tříletého berana, hrdličku a holoubě." Vzal tedy pro něho to všechno, rozpůlil a dal vždy jednu půlku proti druhé; ptáky však nepůlil. Tu se na ta mrtvá těla slétli dravci

²⁰³ Gn 24,27; Dt 8,10

²⁰⁴ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 17n

²⁰⁵ Gn 17,16-21; 21,12-18; 26,3nn; 28,13nn

²⁰⁶ Ex 2,24

²⁰⁷ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 1

a Abram je odháněl. Když se slunce chýlilo k západu, padly na Abrama mrákoty. A hle, padl na něho přístrach a veliká temnota. Tu Hospodin Abramovi řekl: "Věz naprosto jistě, že tvoji potomci budou žít jako hosté v zemi, která nebude jejich; budou tam otročit a budou tam pokořováni po čtyři sta let. Avšak proti pronárodu, jemuž budou otročit, povedu při. Potom odejdou s velkým jměním. Ty vejdeš ke svým otcům v pokoji, budeš pohřben v utěšeném stáří. Sem se vrátí teprve čtvrté pokolení, neboť dosud není dovršena míra Emorejcovy nepravosti." Když pak slunce zapadlo a nastala tma tmoucí, hle, objevila se dýmající pec a mezi těmi rozpúlenými kusy prošla ohnivá pochodeň. V ten den uzavřel Hospodin s Abramem smlouvu: "Tvému potomstvu dávám tuto zemi od řeky Egyptské až k řece veliké, řece Eufratu, zemi Kénijců, Kenazejců a Kadmónců, Chetejců, Perizejců a Refájců, Emorejců, Kenaanců, Girgašejců a Jebúsejců."²⁰⁸

5.2.2 Rozbor smlouvy

Kvůli svému osobnímu pojetí nedosáhla Abrahamova smlouva s Bohem náročnosti smlouvy Mojžíšovy, která byla vyslovena jménem celého národa. Obsahuje však už podstatu věci, kterou je dohoda o poslušnosti oplátkou za zvláštní přízeň. Poprvé v dějinách se tak naznačuje existence etického Boha, jednajícího na způsob jakéhosi konstitučního monarchy, kterého zavazují jeho vlastní spravedlivé smlouvy.²⁰⁹

Bůh své přátelství k Abrahamovi projevuje tak, že si ho vyvolil mezi pohany a učinil ho svým důvěrníkem, majícím přístup k Božím tajemstvím.²¹⁰ Obdařil ho zaslíbením dědictví a existence dědice, potom dokonce početného potomstva, které se usadí v úrodné zemi.²¹¹ Ve většině textů se výraz „dědictví“ vztahuje na vlastnictví půdy, tj. na celek či část zaslíbené země.

---

²⁰⁸ Gn 15,1-20

²⁰⁹ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 29

²¹⁰ Srov. Gn 18,17nn

²¹¹ Gn 15,4-7; 17,16; 26,24; 28,13nn; 35,12

Toto zaslíbení dostává Abram,²¹² bylo potvrzeno Izákovi²¹³ a Jákobovi²¹⁴ a obnoveno Mojžíšovi a jeho lidu.²¹⁵

Hebrejščina však nemá slovo, které by přímo odpovídalo našemu výrazu „zaslíbit“. Neobjevuje-li se v textu toto slovo, je tomu tak proto, že slovesa „říct, mluvit“, která v moderních jazycích do značné míry ztratila svou sílu, postačovala, protože pronesené slovo, zvláště pak slovo pronesené Bohem, mělo hodnotu závazného příslibu.²¹⁶

Zaslíbení jsou však spojeny s jistými požadavky: Abrahamův odchod, jeho život v Boží přítomnosti i jeho poslušnost jsou toho příkladem.²¹⁷ Přesto se však také týkají „všech pokolení země“.²¹⁸ Bůh zjevuje svou jedinečnou velikost mimo jiné neochvějností svých slibů. Pozdější zaslíbení, vázaná na poslušnost Izraele, nejsou spravedlivou odměnou, nýbrž štědrým darem od Boha.²¹⁹

Abrahám smlouvu a její důsledky pochopil a přijal až postupně. Celý proces postupného uzavírání dohody začíná již v kapitole 12, kdy jej Hospodin povolává a poprvé mu zaslíbí potomstvo. Po odloučení Lota Bůh své zaslíbení obnovuje.²²⁰ K opravdovému uzavření smlouvy dochází až v kapitole 15, kde se objevuje jak smlouva, tak oběť, která ji ztvrzuje. Jejím dokončením je změna jména a ustanovení znamení smlouvy v kapitole 17. Celou pravdu asi Abrahám pochopil až ve chvíli, kdy ho Bůh vyzkoušel svým příkazem, aby obětoval svého syna.²²¹

---

²¹² Gn 12,1nn; 13,14-17 aj.

²¹³ Gn 26,3-5

²¹⁴ Gn 28,13; 35,12

²¹⁵ Ex 3,8.17; 6,8; srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Praha : Kalich 1991, str. 50

²¹⁶ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Praha : Kalich 1991, str. 323

²¹⁷ Srov. Gn 12,1; 17,1; 22,1n

²¹⁸ Gn 12,3

²¹⁹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 598

²²⁰ Gn 13,14nn

²²¹ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 29

V textu 15 kapitoly se objevují zřetelná zdvojení a trhliny, z čeho se dá předpokládat, že text byl přepracováván. Verše 2 a 3 jsou jasné paralely. Zatímco ve verši 5 je zjevně noc, verš 12 se evidentně odehrává večer. Abram nejdřív Bohu věří (verš 6), o dva verše později však projevuje pochyby a Bůh si vypomáhá zárukou. Je pravděpodobné, že se zde jedná o dvě vyprávění, přičemž vyprávění J nacházíme ve verších 7-18 a před něj je vsunuta elohistická část (1-6).²²²

Abramovo putování dostává smysl až ve světle zvěsti smlouvy. Text 15,1-21 je jahvistickým vyprávěním, ve kterém se pravděpodobně objevují i první stopy elohistické tradice.²²³ Hned první verš však trochu narušuje tuto teorii. Vyprávění začíná slovním spojením „stalo se slovo Hospodinovo“, které je cizí celému Hexateuchu; naproti tomu je však velmi časté u proroků. Objevuje se v něm také spásné orákulum („Neboj se!“), které se častěji vyskytuje u deuteriozaiáše. Předpokládá tedy znalost prorocké literatury.²²⁴ Možná se však autor pokouší navodit představu komunikace Boha s Abramem jenom ve stylu prorockých povolání, tedy skrze vidění.²²⁵ Bůh sám zde Abrama ujišťuje o své ochraně a sám sebe mu nabízí jako odměnu. On sám bude cílem jeho putování a naplněním jeho života.²²⁶ Přesto je Abram bezradný a z jeho slov zaznívá výčitka a stesk nad tím, že je bezdětný, co bylo bráno jako znamení Božího odsouzení a zavržení.²²⁷ Musí čelit smrti bez potomka, svůj majetek musí odkázat jednomu ze svých služebníků, co znamená, že on sám zahyne. Zatím však tomu, že se zaslíbení naplní, nasvědčuje pouze

---

²²² Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 141

²²³ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 21

²²⁴ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 136

²²⁵ Srov. Gn 20,7, srov. také *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 141

²²⁶ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 85

²²⁷ Srov. Lv 20,20n, Jr 22,30

Hospodinovo slovo. Ve verších 4n se mu dostává zaslíbení nejdříve vlastního syna, potom však i velmi početného potomstva.²²⁸

Verš 2 je nepravidelně porušený. Abram v něm Bohu snad poprvé vyjadřuje znepokojení, když mu říká, že odejde bez dítěte. Slovo „odejdu“ je zde vyjádřeno הֹלֵךְ (hóléč). Může znamenat „umřu“, ale bez přívlastku se obvykle překládá jen jako „jdu, půjdu“. Připustíme-li teorii, že tato část původně následovala (či měla následovat) hned za povoláním Abrama v kapitole 12, mohlo by být místo tohoto rozhovoru ještě v Mezopotámii. V tom případě by byl smysl celého verše „na cestu se vydám bezdětný“.²²⁹ Pokračování verše je však komplikované, „a něčí syn (slovo je nesrozumitelné) mého domu je Damas Eliezer.“ Redaktor se zjevně pokusil porušenou větu zachránit použitím jména města Damašek. Damašek je však až po knihy Královské jmenován kromě tohoto místa jenom jednou.²³⁰ Podobně i jméno Eliezer se objevuje jenom v tomto verši. Verš 3 je dodatkem, který osvětluje výpověď.²³¹ V raných dobách Izraele ještě nebyl znám všeobecný zákon, týkající se dědictví v podobném případě, ale v Mezopotámii nacházíme z 15. stol. př. Kr. zmínky, že bylo běžné, že byl adoptován otrok, který měl náležitě zaopatřit a pohřbit adoptivního otce.²³²

Přece však „Abram Hospodinovi uvěřil a on mu to připočetl jako spravedlnost.“ Řecko-římský svět na přelomu letopočtu rozuměl pod pojmem „spravedlnost“ korektní chování ke svému okolí, případně ctnost ve smyslu stoicismu. Ve Starém zákoně však myšlenka spravedlnosti směřuje jinam. Slovo צַדִּיק (cadík, řecky δίκαιος – dikaios - spravedlivý) označuje někoho, kdo

---

²²⁸ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50*, Die Neue Echter Bibel, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 137

²²⁹ Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 142

²³⁰ Gn 14,15

²³¹ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalémskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 21, srov. také SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50*, Die Neue Echter Bibel, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 136

²³² Srov. *Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1987, str. 142

je „správný“, kdo žije ve správném vztahu k Hospodinu i k bližnímu. Ten může doufat, že ho Bůh prohlásí za spravedlivého. On sám ze sebe nemůže mít jistotu o své spravedlnosti, jenom Bůh jej může „ospravedlnit“. Člověk se tedy Boží spravedlnosti přibližuje vírou a poznává v ní Boží milosrdenství. Postupně se chápání tohoto slova posouvá a již před odchodem do exilu se spravedlnost chápe jako dokonalé zachovávání přikázání, tedy jednání ve shodě se Zákonem.²³³ Spravedlivý je zde zbožný, bezúhonný služebník, přítel Boží.²³⁴ Později je spravedlnost vnímána jako jistý druh odměny, spravedlností před Bohem se stává lidské odpuštění, je to takřka synonymum zásluhy.²³⁵ U Boha získaná spravedlnost je totožná s Božím požehnáním.²³⁶

Abram se spokojil s příslibem a dál si už nestěžuje, jak málo je však jeho víra hluboká se ukazuje v kapitole 16. Také Bůh se prozatím spokojuje s Abramovou reakcí. Pro tradici, která spojuje verše 1-6 s verši 7-18, má právě víra velký význam. Vidí v ní odůvodnění pro spojení mezi Abramem a Bohem skrze smlouvu.²³⁷

Vyprávění o uzavření smlouvy není jednotné. Verše 12-16 přerušují do sebe zapadající líčení Božího příslibení země, Abramova požadavku znamení, přípravy k slavnostnímu sílícímu utvrzení (7-11) a přísahou samotnou (17nn). To vše totiž zažívá Abram při plném vědomí, i přesto, že se přísaha zjevně konala v noci. Do tohoto celku redaktor vsunul znamení plné zla (12-16). Navíc po smlouvě přidává dodatek, ve kterém uvádí jemu známé kanaánské národy, které měl Hospodin vyhnat před Izraelem.²³⁸

---

²³³ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 469

²³⁴ Srov. Gn 7,1; 18,23-32

²³⁵ Dt 24,13; srov. 6,24

²³⁶ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 470

²³⁷ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1986. str. 137

²³⁸ Srov. Tamtéž, str. 138

Úvodní prohlášení ke smlouvě připomíná sinajskou smlouvu.²³⁹ Zdá se, jakoby tím mělo být naznačeno, že ne až Izrael jako lid, ale už Abraham byl vyveden z prostředí, které ho mohlo ohrozit. Vyvedení z Egypta je tak uskutečněním toho, čeho je Abraham vzorem. Navíc Hospodin zde nejen konstatuje, co již udělal, ale vysvětluje i důvod. Jeho konání je tím vlastně vysvětleno, je zjevné, že není nahodilé, protože má svůj cíl: už v Uru bylo jeho úmyslem dát Abrahamovi zemi. Podobnou jistotu můžeme získat i při čtení dalších veršů. Ačkoli jsou předpovědi utrpení, Abrahamovi potomci z něho opět vycházejí jako požehnání, protože už teď jej Hospodin ujišťuje o tom, že jejich útlak je součástí jeho spásného plánu. Již teď zaslubuje, že je vyvede z otroctví.²⁴⁰

Za pozornost stojí i výskyt dvou výrazů, které prozrazují pozdější tradici: prvním z nich je údaj „Kaldejský Ur“, druhým slovní spojení „dát zemi do vlastnictví“, které je charakteristické pro D a P.²⁴¹ Srovnáme-li Hospodinovo konání s běžným ritem smlouvy, nahrazuje tento úvod vzývání božstev, které mají zaručit nezrušitelnost svazku.

Přes slavnostnost vyhlášení má Abram pochybnosti a žádá znamení. Zde se jeho víra, která byla před chvílí důvodem jeho ospravedlnění, nezdá tak pevná. Požadavky znamení jsou však ve Starém zákoně vnímány jako legitimní.²⁴² Jako odpověď na jeho projev nedůvěry se Hospodin zavazuje obřadem smlouvy.

Ve verších 13-16, které jsou starobylým dodatkem k jahvistickému vyprávění²⁴³, při západu slunce na Abrama „padly mrákoty“. Tato část připomíná zvyk tzv. inkubačního snu, při kterém se člověk ukládá ke spánku

---

²³⁹ Ex 20,2

²⁴⁰ Srov. BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart : Calwer Verlag 2000, str. 391

²⁴¹ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50*, Die Neue Echter Bibel, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 138

²⁴² Srov. Ex 4,1-5; Sd 6,36-40; 2Kr 20,8; Iz 7,11;

²⁴³ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 21

ve svatyni a ráno si sen dá vyložit.²⁴⁴ Tento zvyk nebyl ničím neobvyklým, tady však k němu máme jen málo indicií. Zde jde podle použitého výrazu o zvláštní Bohem způsobený spánek, označovaný jako תַרְדֵמָה (tardémá^h), ve kterém se obvykle uskutečňuje Boží zjevení nebo jeho zvláštní působení.²⁴⁵ V tomto stavu mu Hospodin zjevuje nejen nelehký osud jeho potomků, ale také potrestání národa, který je bude utlačovat. Jejich návrat do zaslíbené země potom nebude jen projevem Boží milosti, ale i jeho soudem nad pronárody. Zároveň jím Hospodin potvrdí pravdivost svých zaslíbení.²⁴⁶ Tuto dobu však Abram nemá zažít. Je mu slíbeno, že zemře ve vysokém stáří po naplnění života, což je znamením Božeho daru a milosti.²⁴⁷

Po tomto zaslíbení následuje smluvní ceremoniál. V tomto nepochybně starším textu není zmínka o žádném spánku nebo snu, Abram prožívá vše při plném vědomí.²⁴⁸ Mezi rozpůlenými zvířaty prochází ohnivá pochodeň, která symbolizuje přítomnost samého Boha. Antropomorfický obraz je mírně oslaben tím, že Bůh je zastoupen symbolem, ale na druhé straně jde o symbol velmi výmluvný. Ohnivá zjevení totiž obvykle teofanie doprovázejí, zvláště později na Sinaji. Nic nenaznačuje, že by podobným způsobem na sebe bral závazky smlouvy i Abram. Smlouva stojí a trvá Hospodinovou věrností, nikoli Abramovou vírou.

Hospodin při tomto symbolickém úkonu opět potvrzuje své zaslíbení. Verš 18 je zřejmě dodán redakcí, která chtěla již vylíčenou událost vyložit pomocí termínů, používaných v její době. Nacházíme zde však i výraz כְּרַת בְּרִית (karat b'rit), tedy výraz, který je pro smlouvu s Bohem užíván ve starších vrstvách. Spíše než o oboustrannou smlouvu se však zde jedná o závazek skrze slavnostní slib. Přitom nacházíme výpočet deseti pronárodů. Nejsou

²⁴⁴ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50*, Die Neue Echter Bibel, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 138

²⁴⁵ Gn 2,21; 1S 26,12; Jb 4,13; 33,15; Iz 29,10

²⁴⁶ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 86

²⁴⁷ Srov. SCHAUBERT, J. *Genesis 12-50*, Die Neue Echter Bibel, Würzburg, Echter Verlag 1986, str. 139

²⁴⁸ Srov. Tamtéž.

vypočítávány všechny, které původně osídlovaly zaslíbenou zemi, o některých dokonce nevíme nic bližšího (Kadmónci). Naopak jiní se objevují ještě v době královské (Chetejci, Emorejci, Perizejci, Jebúsejci²⁴⁹).

5.2.3 Znamení smlouvy - obřízka

Znamení, které zpečetuje tuto smlouvu, nacházíme až v kapitole 17. Je jím obřízka. V této části, která je součástí pramene P, se Bůh odhaluje jako El Šadaj.²⁵⁰ Opět slibuje Abramovi potomstvo, navíc mu také mění jméno.

Obřízka je spojena se jménem Abraháma²⁵¹ a uložena Zákonem²⁵². Je zároveň nezbytnou podmínkou pro slavení Velikonoc.

Obřezání není výlučným znamením židovského národa. Jde o obřad, který znamená přiřazení k určitému společenství. V její původní podobě šlo zřejmě o obřad z doby dospívání nebo svatební. Stopy tohoto významu se ve Starém zákoně zachovaly v Gn 34,14-17.²⁵³ Na Hospodinův příkaz se stává tělesným znamením jeho smlouvy. V pozdější době ji na svém těle má nosit každý Izraelita mužského pohlaví od osmého dne po svém narození. Vyjadřuje se tak absolutní Boží vláda nad generativními schopnostmi lidí. Krev, která je při tomto obřadu prolita, je v pozdním židovství nazývána „krví smlouvy“.²⁵⁴ Neobřezaný muž bude odříznut, tedy oddělen od lidu, protože porušil smlouvu.

I když tento zvyk existoval od dávných časů, jeho náboženský význam se upravuje až postupně. Izrael žije v prostředí národů, které tento obřad znaly také. Provozovali jej Edomité, Moabité, Amonité, stejně tak i Egyptané.

---

²⁴⁹ Srov. 1Kr 9,20n; 2Pa 8,7; Srov. také *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 87

²⁵⁰ Srov. MURPHY, R.E. *Tóra, 101 otázok a odpovedí*, Trnava : Dobrá kniha 2001, str. 38

²⁵¹ Gn 17,9-14; 21,4

²⁵² Lv 12,3

²⁵³ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Praha : Kalich 1991, str. 175

²⁵⁴ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 288, srov. také CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova, První setkání se Starým zákonem*, Praha: Paulínky 1997, str. 68

Nepřipisovali však tomuto obřadu nadpřirozenou důležitost. Neprováděli jej pouze Pelištejci. V Izraeli se však obřizka zachovala dlouho potom, co ji všechny ostatní starobylé národy opustily.²⁵⁵ Až v období exilu a po něm se obřizka stane vymezením Izraele vůči ostatním národům a jednou ze základních povinností ukládaných prozelytům.²⁵⁶ I když se zdá, že obřizka zaslíbení omezuje, ve skutečnosti se tímto obřadem může k Izraeli připojit kterýkoli člověk.²⁵⁷

Každý Hebrej je בֶּן בְּרִית (ben b^erít – syn smlouvy) prostřednictvím obřizky. Pro Žida obřizka neznamená pouze lékařský zákrok, ale hlavně náboženský úkon, který uvádí dítě mužského pohlaví do vztahu smlouvy. Obřad obřizky je dodnes známý jako בְּרִית מִילָה (b^erít míláⁿ – smlouva obřizky).²⁵⁸

5.3 Smlouva s Mojžíšem a jeho lidem

V židovském národě Hospodin uzavíral a obnovoval smlouvu vždy prostřednictvím svých vyvolených. Neuzavíral ji však jen pro ně, nýbrž skrze ně. Ústředním momentem pro smlouvu s Izraelem je smlouva na Sinaji.²⁵⁹

Zcela jedinečný vztah, který Izrael navázal s Hospodinem, se stal jeho národním náboženstvím. Smlouva, kterou spolu uzavírají, se podobá spíše smlouvám vazalským; Hospodin svobodně rozhoduje o podmínkách i povinnostech, které ze svazku pro Izrael plynou. Co se týče vnějšího uspořádání, zachovává kulturní formu typickou pro celý starověký Blízký východ, používanou ve druhém tisíciletí před Kr. pro uzavírání smlouvy mezi panovníkem a jeho poddanými, nebo mezi vítězným králem a vůdci poražených nebo podřízených národů. Je tedy obrazem oboustranné smlouvy,

²⁵⁵ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 46

²⁵⁶ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Praha : Kalich 1991, str. 176

²⁵⁷ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 598

²⁵⁸ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 34

²⁵⁹ Srov. Tamtéž, str. 33

ale ne mezi partnery na stejné úrovni. Nenajdeme ji však celou v jednom souvislém bloku, ale rozdělenou do několika částí v kapitolách Ex 19-24.

Typickým úvodem pro smlouvu je předmluva, ve které se obvykle objevuje jméno panovníka se všemi jeho tituly. V našem textu nacházíme "Já jsem Hospodin, tvůj Bůh".²⁶⁰ Následuje historický úvod, který seznamuje s předešlými událostmi, týkajícími se obou zúčastněných stran: obchodní vztahy, spory, uzavřená manželství apod. Tuto část najdeme v tomtéž verši, jsem ten, který tě „vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.“ Jméno tedy neoznačuje nehybné božstvo na nebi, ale Boha, který konkrétně zasahuje do historie svého lidu. Následují pravidla, která určuje ten silnější, jakési instrukce ke smlouvě, např. výše a podoba daní a závazků, které je třeba přijmout. Jejich úlohu zde plní Desatero.²⁶¹ Aby dohody neupadly do zapomenutí, je potřeba je napsat a uložit na bezpečném místě. Je nezbytné je také veřejně číst na „osvěžení paměti“ smluvních stran a na vyloučení jejich zrušení. Proto Hospodin sám pořizuje zápis²⁶² a určuje i místo jeho uložení, tedy archu smlouvy. Po těchto instrukcích se vyjmenuje seznam bohů, kteří mají být svědky dohody. Ve Starém zákoně není výjimkou, že si při opakovaném porušování smlouvy ze strany lidí Bůh volá za svědky nebe a zemi. Na tomto místě však nejsou přímo jmenováni. Pro toho, kdo dodrží nebo naopak poruší stanovenou dohodu, se uvádí případné požehnání či prokletí. V případě Ex převažují požehání. Nakonec poddaný veřejně přísahá věrnost svému nadřízenému.²⁶³ Smlouvu do platnosti uvádí náboženská slavnost na závěr.²⁶⁴

Přes vnější projev, který uvádí lid do pozice vazala, jde o smlouvu s Bohem, který přichází se záměrem spasit člověka. Izrael je Božím lidem, avšak nestává se jím jen úkonem uzavření smlouvy, je Bohem už předem

---

²⁶⁰ Ex 20,2

²⁶¹ Ex 20,3-17

²⁶² Ex 24,12

²⁶³ Ex 19,8; 24,3

²⁶⁴ Srov. CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova, První setkání se Starým zákonem*, Praha: Paulínky 1997, str. 69-71, srov. také JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 44

vyvolen. Hospodin si jej odděluje od pohanských národů pro sebe. Vyvolení se pak projevuje tím, že Bůh svůj lid vysvobozuje, a lid na toto vysvobození odpovídá vírou. Nato se Hospodin zavazuje Izrael chránit a obnovuje zaslíbení, kdysi daná patriarchům, do dalších dob.²⁶⁵

Se smlouvou jsou spjaty i jisté podmínky. Hlavní z nich se týká výlučné úcty k Hospodinu a zákazu jakékoli modloslužby. Boží vůle je tím, čím se má Izrael řídit nejen v celém svém náboženském, ale i politickém životě. Závazky jsou slavnostně přijaty a spolu s dalšími předpisy tvoří Zákon. Již na první pohled lze rozlišit jeho dvě části: Desatero a Knihu smlouvy. Desatero je dáno jako první a jeho stylem je přímé oslovení posluchače nebo čtenáře. Knihu smlouvy pak zase tvoří nařízení, plynoucí za základních principů, vyslovených v Desateru. Zákon však ani v době starozákonní není chápán jako samotný základ pro vztah Boha a člověka, nýbrž je spíše jakýmsi vodítkem pro zachování tohoto vztahu.²⁶⁶

Sinajská smlouva má mít trvalou platnost, proto se oběť smlouvy koná v celém Starém zákoně pouze jednou. Všechny ostatní oběti byly připomínkami, které účinky základní oběti smlouvy připomínaly.²⁶⁷

Viditelným znamením Boží přítomnosti ve svém lidu a zároveň místem, ve kterém je uložen text smlouvy, je archa. Protože desky Zákona, které jsou v ní uloženy, jsou někdy nazývány i „desky svědectví“, je v širším smyslu i truhla pojmenovávána jako „svědectví“.²⁶⁸ Text smlouvy je zapsán Hospodinem na kamenné desky. Kámen je na mnoha místech vnímán jako něco, co má silný vztah k transcendentnímu Bohu. Nejen ve smyslu stél, ale také jako materiál, ze kterého je postaven oltář, prostřednictvím kterého se Bůh dotýká země

---

²⁶⁵ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 448-449

²⁶⁶ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů 2003, str. 60

²⁶⁷ Srov. POSPÍŠIL, C.V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha : Krystal OP 2000, str. 225

²⁶⁸ Ex 25,16.21n; 26,34; 31,18; 32,15

a posvěcuje ji. Kámen je také symbolem trvání, pevnosti a síly. Je-li zákon zapsán právě na tento materiál, je tím naznačena jeho nepomíjejícínost.²⁶⁹

Archa je také vnějším jistěním toho, že Hospodin se osobně účastní postupného naplňování daných zaslíbení.²⁷⁰ Je uložena ve Stánku smlouvy, který je prakticky od Mojžíše po Davida vnímán jako místo Božího přebývání na zemi. Měl tvar nomádkého stanu a byl vždy postaven uprostřed tábora, co bylo místo pro králův stan. Že Hospodin je králem Izraele bylo zjevné i ve chvíli, kdy byl stan stržen a lid se vydal na pochod. V té chvíli totiž byla schrána nesena v čele, podobně jako blízkovýchodní král, když vedl svou armádu do boje. Mobilita byla v této době nutností, protože lid putoval pouští a nebyl ještě usazen v zemi.²⁷¹

Uzavření smlouvy na Chorebu není aktem definitivním, naopak, v dějinách Izraele nacházíme několik zmínek o obnovení smlouvy v důležitých okamžicích. Tak svůj závazek s Hospodinem obnovuje národ vedený Jozuem při vstupu do zaslíbené země²⁷², k obnovení smlouvy dochází i za krále Jóaše²⁷³ a hlavně za Jóšiáše²⁷⁴.

Je to právě smlouva s Hospodinem, na kterou se proroci neustále odvolávají. Vnášejí však do dodržování smlouvy i nové prvky. V jejich slovech se objevuje důraz na úlohu srdce, tedy vnitřního prožívání vztahu k Hospodinu. Na druhé straně i postoj Hospodina k lidem je zobrazován jinými obrazy; je vztahem pastýře k stádu, vinaře k vinici, Otce k synovi, ženicha k nevěstě. Vztah lásky prosakuje také z řeči Deuteronomia, kde nejen

---

²⁶⁹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 166

²⁷⁰ Srov. tamtéž, str. 448

²⁷¹ Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů 2003, str. 61

²⁷² Joz 8,30-35; 24,1-28

²⁷³ 2 Kr 11,17

²⁷⁴ 2 Kr 23,1nn

zaslíbení a požadavky, ale i hrozby plynou z velikosti Boží lásky, na kterou má být láska Izraele odpovědí.²⁷⁵

5.3.1 Postava Mojžíše

Mojžíš je prakticky ústřední osobností židovských dějin. Byl-li Abraham praotcem národa, Mojžíš byl tím, kdo vymodeloval národní formu. To však samozřejmě neznamena, že on je zakladatelem židovství. Patriarchální tradice, vztah víry mezi Bohem a syny Izraele, byli i před ním, a tradice prorocká, ke které prakticky už patří, pokračuje i po něm. Byl prorokem a vůdcem, mužem rázných činů a charismatického vystupování, přitom však mužem silně duchovně založeným a „nejtišším z lidí“.²⁷⁶

Mojžíš je mužem, který v Izraeli nemá sobě rovného.²⁷⁷ Není jen politickým vůdcem, knězem, divotvůrcem či prorokem, je tím vším zároveň a ještě mnohem víc. Převyšuje všechny proroky.²⁷⁸ I Nový Zákon ho vnímá jako zcela výjimečného a kromě Ježíše pouze jeho označuje titulem prostředníka.²⁷⁹ Hospodin se mu zjevuje, prozrazuje mu své jméno a své záměry, svěřuje mu poslání a dává mu sílu k jeho naplnění. Slibuje mu, že bude s ním.²⁸⁰ I když jeho víra zakolísala²⁸¹, Bůh jej přesto nazývá svým nejvěrnějším služebníkem²⁸² a jedná s ním jako s přítelem.²⁸³

Byl synem Amrama a Jochebed z kmene Lévi, bratr Áronův a Mariin. Narodil se v době, která pro Izraelce nebyla vůbec příznivá a podle faraova

---

²⁷⁵ Dt 7,7n; 6,5; srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 450

²⁷⁶ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 37, srov. také CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova, První setkání se Starým zákonem*, Praha: Paulínky 1997, str. 65

²⁷⁷ Dt 34,10nn

²⁷⁸ Ex 4,16; 7,1; Nu 12,6-8

²⁷⁹ Ga 3,19

²⁸⁰ Ex 3,1-15

²⁸¹ Nu 20,10

²⁸² Nu 12,7n

²⁸³ Ex 33,11

nařízení měl zemřít. Božím působením byl nejen zachráněn, ale i vychován na dvoře faraá. Po tom, co zabil Egyptana, prchá do midjánské země. Zde je přijat do rodiny Reúele (Jitra), midjánského kněze, jehož dceru Siporu si bere za manželku.²⁸⁴

Běžný výklad jména „Mojžíš“ je „Z vody vytažený“. V žádném případě však tento překlad není gramaticky přesný. מֹשֶׁה (Móše^h) je tvar, shodný s činným, a nikoli trpným participiem slovesa מָשַׁח (m-š-h – vytáhnout), lze jej tedy přeložit jako „Vytahující“. Jako původní však lze v Mojžíšově jménu vidět egyptské ms(w) – „syn“. Zřejmě přitom byla úmyslně vynechána část jména, která označovala božstvo, kterého synem měl být (snad Nil). Podobná jména nejsou ve starověkém Egyptě ničím výjimečným.²⁸⁵

Mojžíšovým prorockým úkolem je udržovat smlouvu a vychovávat vzpurný národ.²⁸⁶ Vztahy mezi Bohem a jeho lidem jsou založeny na jedinečném jednotlivci, postava kterého zjevuje jak nepřekročitelnou vzdálenost mezi člověkem a Bohem, tak i Boží vůli sdělit se člověku.²⁸⁷ Mojžíš může vytrvat jenom tak, že od okamžiku jeho povolání až do jeho smrti nepřestává růst v přátelství s Bohem. Přesto všechno je Mojžíš pouze nástrojem. Dílo, které Hospodin založil skrze něho, dokoná se bez něho.²⁸⁸

I když nemůžeme tvrdit, že Mojžíš je pisatelem nebo redaktorem jemu prisuzovaných knih, nelze popřít, že jeho osobnost je jejich podstatou. Jeho zkušenost s Bohem v poušti, volání, úkol od Hospodina, zprostředkování Sinajské smlouvy a příběhy Izraele v poušti až po přivedení na práh zaslíbené

---

²⁸⁴ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha : Kalich 1956, str. 443

²⁸⁵ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 210

²⁸⁶ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 239

²⁸⁷ Ex 20,18-21; 33,5-11; 34,9.29-35; Nu 11,2; Dt 5,2-5 aj.

²⁸⁸ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 194, srov. také ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 99

země, to všechno se hluboce vpisuje do dějin národa a bylo by to jen těžko vysvětlitelné bez jeho přítomnosti.²⁸⁹

5.3.2 Text

„Potom Mojžíšovi řekl: "Vystup k Hospodinu, ty i Áron, Nádab a Abíhú a sedmdesát z izraelských starších. Budete se zdálky klanět. K Hospodinu přistoupí jen Mojžíš. Ostatní se přibližovat nebudou. Lid nesmí vystoupit vzhůru spolu s ním." Když Mojžíš přišel nazpět, vypravoval lidu všechna slova Hospodinova a předložil mu všechna právní ustanovení. Všechn lid odpověděl jako jedněmi ústy. Řekli: "Budeme dělat všechno, o čem Hospodin mluvil." Nato Mojžíš zapsal všechna Hospodinova slova. Za časného jitra postavil pod horou oltář a dvanáct posvátných sloupů podle dvanácti izraelských kmenů. Pak pověřil izraelské mládence, aby přinesli oběti zápalné a obětovali Hospodinu býčky k hodům oběti pokojné. Mojžíš vzal polovinu krve a vlil ji do mís a druhou polovinou pokropil oltář. Potom vzal Knihu smlouvy a předčítal lidu. Prohlásili: "Poslušně budeme dělat všechno, o čem Hospodin mluvil." Mojžíš vzal krev, pokropil lid a řekl: "Hle, krev smlouvy, kterou s vámi uzavírá Hospodin na základě všech těchto slov." Pak Mojžíš a Áron, Nádab a Abíhú a sedmdesát z izraelských starších vystoupili vzhůru. Uviděli Boha Izraele. Pod jeho nohama bylo cosi jako průzračný safír, jako čisté nebe. Ale nevztáhl ruku na nejpřednější z Izraelců, ačkoli uzřeli Boha; i jedli a pili. Hospodin řekl Mojžíšovi: "Vystup ke mně na horu a pobud' tam. Dám ti kamenné desky - zákon a přikázání, které jsem napsal, abys jim vyučoval." I povstal Mojžíš a Jozue, který mu přisluhoval, a Mojžíš vystoupil na Boží horu. Starším řekl: "Zůstaňte zde, dokud se k vám nevrátíme. Budou tu s vámi Áron a Chúr. Kdo něco má, ať se obrací na ně." Mojžíš tedy vystoupil na horu a horu přikryl oblak. A Hospodinova sláva přebývala na hoře Sínaji a oblak ji přikrýval po šest dní. Sedmého dne zavolał Hospodin na Mojžíše zprostřed

---

²⁸⁹ Srov. CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova, První setkání se Starým zákonem*. Praha: Paulínky 1997, str. 65

oblaku. Hospodinova sláva se jevila pohledu Izraelců jako stravující oheň na vrcholku hory. Mojžíš vstoupil doprostřed oblaku. Vystoupil na horu a byl na hoře čtyřicet dní a čtyřicet nocí.²⁹⁰

5.3.3 Rozbor smlouvy

Je viditelné, že Ex 24 navazuje na Ex 19. Zatímco podle Ex 19 je příjemcem smlouvy Mojžíš sám, v Ex 24 se kromě něho objevují také Áron, Nádab a Abihú a sedmdesát starších. V obou případech je u hory shromážděn i lid.

Vyprávění 24,1-18 je kombinací dvou podání o smlouvě. První verze, pravděpodobně jahvistická, zakončuje uzavřenou smlouvu stolováním Mojžíše, Árona a starších v přítomnosti Hospodina (1n.9-11), ve druhé, elohistické, není pokrm uveden, ale jejím podstatným prvkem je obřad vylití krve na oltář a na lid. Ve verších 15b-18a se navíc objevuje paralela z kněžské tradice. Třetím jahvistickým podáním je Ex 34.²⁹¹

Je zvláštní, že zde nacházíme výzvu, aby Mojžíš a starší vystoupili nahoru, když podle 20,21 lze předpokládat, že Mojžíš se tam již nachází. Ve verši 12 nacházíme podobnou situaci: Mojžíš i starší jsou na hoře, ale Bůh svou výzvu opakuje, tentokrát jen pro Mojžíše.²⁹²

Verš 3 předpokládá Mojžíšův pobyt na hoře. On pak tlumočí lidu Boží požadavky. Na hoře převzal ustanovení „Knihy smlouvy“ ústně a ústně je také zprostředkoval národu. Lid slibuje naprostou poslušnost a Mojžíš zapisuje všechno, co mu Hospodin přikázal. Teprve nyní je sepsáno potvrzení o smlouvě. Zatím jsou slova smlouvy jen zapsána, ale nemluví se o deskách

---

²⁹⁰ Ex 24,1-18

²⁹¹ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 112, srov. také DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 449

²⁹² Srov. BENNO, J. *Das Buch Exodus*, Stuttgart : Calwer Verlag 1997, str. 744

z kamene. Za časného jitra postaví pod horou oltář a dvanáct posvátných sloupů, odpovídajících kmenům Izraele. Oběti však potom nepřináší sám; pověří mladé muže, aby obětovali. Kraličtí vyslovují domněnku, že jde o prvorozence, toto tvrzení však nelze ničím podepřít. Pak Mojžíš vylije polovinu krve do mís a zbytkem pokropí oltář. Zavazuje tak přísahou Božího partnera, kterého oltář zprostředkuje.²⁹³ Předcítáním z Knihy smlouvy zavazuje lid k věrnosti a poslušnosti. Izrael uznává pravost tvrzení, a tak jej Mojžíš na znamení uzavření smlouvy pokropí krví z misek. Teprve potom vystupuje se svou družinou na horu. Společenství s Bohem je na hoře utvrzeno společným jídlem a pitím. Protože však Bůh nepotřebuje žádný pokrm, jedí tudíž pouze lidští partneři. Zástupci lidu vystupují na horu: možná to vychází z představy, že vrchol hory se nachází „v nebi“, zde je tedy přítomen Bůh Izraele.²⁹⁴

Opět se zde projevuje posvátný charakter krve. Jak již bylo řečeno, krev je symbolem života a všechno, co s ní je spojeno, je v úzkém vztahu s Hospodinem, Pánem života. Krev obětních zvířat v kultu Starého zákona slouží jako ochrana před andělem - zhoubcem²⁹⁵, uvádí do platnosti Boží pořádek, smiřuje a očišťuje²⁹⁶, pokropením posvěcuje stánek smlouvy, kultovní nádoby, oltář i kněze a označuje je jako vlastnictví Boží.²⁹⁷ Kropení krví patří mezi nejdůležitější úkony, které jsou při uzavírání smlouvy konány. Tato krev zřizuje svazek společného života mezi Bohem a Izraelem. Vzniká tak nezničitelné pouto mezi Hospodinem a jeho lidem.²⁹⁸

Spolu s Mojžíšem a Áronem na horu vystupují i starší. Tam „uviděli Boha Izraele“. Obsah veršů 9-11 se zjevně moc nehodí k tomu, co je řečeno v 1b-2. Zde má celá výprava bez rozdílu podíl na setkání s Bohem. Na tomto místě

---

²⁹³ Srov. SCHARBERT, J. *Exodus, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1989, str. 100

²⁹⁴ Srov. *Das zweite Buch Mose Exodus, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Bibelwerk*, Göttingen, Vanderhoeck & Rupert 1988, str. 158

²⁹⁵ Ex 12,23

²⁹⁶ Lv 9, 7

²⁹⁷ Ex 29,20n; Lv 8,23n.30

²⁹⁸ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 186, srov. také MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 25

(verš 10) je užito sloveso רָאָה (r-'-h – jevit se, nahlédnout, shledat, spatřit, spatřovat, popatřit, opatřit, uvidět, vidět, zahlédnout, pohledět), tedy výraz pro prosté vidění. Vzápětí se zde ale objevuje i slovo, které označuje spíš prorockou vizi (חָזָה – ch-z-h – hledět, mít vidění, nazírat).²⁹⁹ Přesto, že Boha viděli, se vzápětí popisuje jen to, co bylo pod jeho nohama, a tak téměř vzniká dojem, že se nikdo neodvážil na něj podívat. I když to možná očekávali, Bůh Izraele lidem, kteří na něho hleděli, nic zlého neudělal.³⁰⁰

V zápětí však následuje zpráva o tom, že na horu vstupuje jenom Mojžíš a Jozue, dosud nejmenován. Rozpor je i v překladech: zatímco v řecké verzi je sloveso v plurálu („vystoupili“), hebrejský text má singulár („a Mojžíš vystoupil“).³⁰¹ Jozue je postavou, která se opět objevuje až ve 32,18, což může být odkazem na to, že oddíl 24,12-15a byl kdysi spojen s kapitolou 32.³⁰² Další zvláštností je, že Hospodin Mojžíše povolává až sedmého dne. Ten vstupuje do mraku v den, který někteří vykládají jako nový počátek, nové stvoření po šesti přípravných dnech.³⁰³

Hospodin dovoluje lidu, aby ho viděl „jako stravující oheň“, když horu zahaluje oblak a spočívala na ní jeho sláva. Překládat slovo כָּבוֹד (kávód) jako „sláva“ není úplně přesné. Kořen כָּבַד (k-v-d – být neoblomný, důležitý, obtížený, oslavený, těžký, vážený, urputný) v obrazném smyslu vyjadřuje vážnost a úctu. Ve starším pojetí je spojena s přírodními jevy (bouří, vichřicí, možná sopečný výbuch). V kněžské tradici je „Hospodinova sláva“ projevem Boží přítomnosti. Sinaj je obklopen Boží slávou jako spalujícím ohněm. Jde o oheň, který je zřetelně odlišný od oblaku, který jej provází a zahaluje. Tato

---

²⁹⁹ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 294

³⁰⁰ Srov. *Das zweite Buch Mose Exodus, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1988, str. 158

³⁰¹ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalémské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 113

³⁰² Srov. SCHARBERT, J. *Exodus, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg, Echter Verlag 1989, str. 101

³⁰³ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*, Praha : Kalich 1991, str. 295

záře, které odlesk ozáří Mojžíšovu tvář³⁰⁴, vyjadřuje nepřístupný a hrozný majestát Boha.³⁰⁵ Je to skutečnost současně světlá i obávaná, hluboce tajemná a neuchopitelná. Tento jev není blíže popsán, před Mojžíšem se o něm dokonce ani nemluví. Zář slávy je taková, že ji není možné vidět přímo, i Mojžíš může Hospodinovu velkolepost vidět pouze jako rub nebo odlesk.³⁰⁶ Podle kněžské tradice není Hospodinova sláva pouze něčím, co se vznáší v nebeských výšinách, ale sestupuje na zem mezi lidi. Když je zhotoven stánek, přikrývá jej opět oblak a naplňuje jej Hospodinova sláva. Ta pak trůní na arše smlouvy a Izrael je jejím služebníkem.³⁰⁷ Archa a Sláva jsou tak velmi úzce spjaty.³⁰⁸ Podobné jevy později líčí ve svých viděních hlavně prorok Ezechiel.

Oblak je také symbolem, který se objevuje na více místech Písma. Jako oblakový sloup je v E a P tradici symbolem Božího ukazatele cesty a průvodce³⁰⁹ nebo Boží ochrany³¹⁰, prakticky totožným s Božím andělem. I když do jisté míry zjevuje Boží přítomnost, zároveň ji však zahaluje do tajemství. Tak umožňuje styk s Bohem, aniž by jej člověk viděl tváří v tvář, což by znamenalo jeho smrt.³¹¹

5.3.4 Izrael – vyvolený lid

Vyvedení Izraele z Egypta je největším Božím činem spásy ve Starém zákoně. I když Izrael na Boha během svého pobytu v Egyptě zapomínal, Bůh na něj nezapomněl a věrný svému zaslíbení jej vysvobodil z otroctví. Že právě Bůh je zachráncem Izraele lze vidět ve zprávě o ranách, kterými bil Egypt,

---

³⁰⁴ Ex 34,29

³⁰⁵ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžíšových s komentáři Jeruzalémskéj Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha, 2004, str. 113

³⁰⁶ Srov. Ex 33,17-23

³⁰⁷ Lv 9,6.23n

³⁰⁸ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 431, také srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 232

³⁰⁹ Ex 13,21n; Nu 10,34; 14,14

³¹⁰ Ex 14,19nn

³¹¹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 285

a také o záchraně před faraónovou armádou. Během ran je Izrael jasně odlišen, zvláště při smrti prvorozených. Díky vysvobození si Izraelité více uvědomovali, že jsou Božím lidem. Tento velký Boží čin se stává paradigmatem budoucích vysvobození, co je patrné zvláště když proroci předvídají babylonské zajetí a obnovu Izraele.³¹²

Izrael není jen jméno jedné z etnických skupin. Jeho jméno je posvátné, protože je jménem lidu, se kterým Bůh uzavřel smlouvu a který od té doby tvoří „izraelskou pospolitost“.³¹³ Je to národ, jemuž je dáno zaslíbení, kterým se projevuje Boží vyvolení. Už Abrahamovi bylo zaslíbeno, že se stane velkým národem.³¹⁴ Když potom Mojžiš shromažďuje dříve zotročené kmeny, dává jim zákonodárství, které se vztahuje na všechny oblasti života, sjednocuje je a vytváří z nich lid.³¹⁵ Posvátná dohoda mezi dvanácti kmeny je zpečetěna krví obětí, navíc se i Hospodin smlouvou jistým způsobem váže na Izrael a stává se jeho Bohem.³¹⁶

Protože smlouvou byla vytvořena zvláštní jednota mezi Izraelem a jeho Bohem, vše, co se v budoucnosti přihodí, nemá pro Izrael význam pouze historický, ale také náboženský. Izrael je proto lidem svatým, je lidem vyčleněným z ostatních národů a zasvěcený Hospodinu³¹⁷, je jeho majetkem, dědictvím³¹⁸, jeho synem³¹⁹ i jeho nevěstou.³²⁰ Skrze své vyvolení se stává prostředníkem mezi Bohem a celým lidstvem, díky kterému budou nakonec Bohem požehnány všechny národy.³²¹

---

³¹² Srov. DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů 2003, str. 58n

³¹³ Ex 12,3,6

³¹⁴ Gn 12,2; 18,18

³¹⁵ Srov. ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Kalich, Praha 1991, str. 135

³¹⁶ Srov. Dt 29,12; Lv 26,12

³¹⁷ Dt 7,6; 14,2

³¹⁸ Ex 19,5; Dt 4,20; 9,26; 14,2; 26,18

³¹⁹ Ex 4,22

³²⁰ Srov. Oz 2,4; Jr 2,2; Ez 16,8

³²¹ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 201

Termín בחר (b-ch-r – vyvolit, zvolit, být výborný, vybrat) je ve Starém zákoně užíván ve smyslu jak náboženském, tak i profánním. Může označovat jak Boží volbu, tak i lidský výběr. Podobný význam má i slovo, jímž se označuje Boží láska. I kořen אהב ('-h-v – milovat, zamilovat si) může právě tak jako b-ch-r mít význam vybrat, dávat přednost, mít v oblibě. Přednost, kterou Hospodin Izraeli dává, se projevuje především v tom, že se svému vyvolenému zjevoval, tj. dával se mu poznat, ale také tím, že mu dával cítit svůj soud.³²²

Vyvolení samo vyplývá ze svobodného Božího rozhodnutí. Je milostí, kterou lze vysvětlit pouze láskou; nelze ji vysvětlit žádnou vlastností nebo zásluhou Izraele. Právě vyvolení je klíčem k pochopení Boží vůle a jeho záměrů v jeho vztahu k člověku. Odpovědí na něj však musí být rozhodnutí pro a nebo proti.³²³

Vyvolení si lidu vyplývá z předchozích vyvolení a pokračuje povoláním dalších vyvolených osob. V době patriarchů souvisí s vyvolením nejen vystoupení vyvoleného do popředí, ale také požehnání celé země, ve které vyvolený žije.³²⁴

Služba „stání před Hospodinem“ vyžaduje jisté oddělení. Bůh si k této službě volí levity místo prvorozců, kteří mu jinak právem patřili.³²⁵ Nejen že oni sami jsou Hospodinovým dědictvím, ale i oni mají za svůj úděl a své dědictví Hospodina.³²⁶

Připomíná-li si Izrael smlouvu, kterou kdysi Hospodin uzavřel „s otci“, prožívá ony dávné události jako přítomné. „Tuto smlouvu neuzavřel Hospodin

---

³²² Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha : Kalich 1956, str. 1249-1250

³²³ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 573

³²⁴ Gn 12,3; 22,18; 26,4; 28,14

³²⁵ Dt 10,8; 18,5; Nu 8,16nn

³²⁶ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 574

jen s našimi otci, ale s námi všemi, kteří jsme tu dnes naživu.“³²⁷ Boží smlouva je věčná. Hospodinovy skutky nejsou jen zážitkem minulosti, jsou přítomné v každé době a na každém místě, kde se shromažďuje jeho lid, aby si je připomínal.³²⁸ Vzpomínka přímo obsahuje minulé události, které nějakým způsobem spojují jednoho s druhým a připomínání tak obnovuje kdysi vzniklý vztah. Hebrejský kořen pro připomínku je זכר (z-ch-r – pamatovat, připomenout si, rozpomenout se, upozornit, vzpomenout, zapamatovat si). Stupňování smlouvy mezi Bohem a člověkem je vlastně navazováním na předchozí události, zachované v paměti Boží; Hospodin se rozpomenul a slíbil, že se rozpomene.³²⁹ Prvek připomínky uzavřené smlouvy, zvláště důležité pro kněžskou tradici Starého zákona, je obsažen i v bohoslužbě. Ta zdůrazňuje, že Bůh na svůj lid nezapomíná, Izrael si má tudíž rovněž připomínat Boží činy při slavení svátků.³³⁰

5.3.5 Znamení smlouvy – šabat

Znamením sinajské smlouvy je zasvěcení šabatu. Nejde jen o nábožensky motivovanou nečinnost, hebrejské sloveso שבת (š-b-t) má dva významy: „přestat (pracovat)“ a „odpočívát“. Negativní termín vyjadřuje nepřítomnost námahy a lopotení, zatímco pozitivní formuluje plnost radosti a požitku.³³¹

Zvyk zachovávat den zasvěcený Hospodinu se objevuje již v nejstarších textech Zákona³³² a sahá pravděpodobně až do doby před Mojžíšem.³³³ Původ tohoto zvyku je nejasný. Objevuje se zde však jistá podobnost s babylonskými zvyklostmi, podle kterých se některé třídy lidí měly vyvarovat

---

³²⁷ Dt 5,3

³²⁸ Srov. MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*, Diplomová práce, Nitra 1998, str. 34

³²⁹ Gn 8,1; 9,15n; Ex 2,24

³³⁰ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím: Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 310

³³¹ Srov. DI SANTE, C. *Židovská modlitba, K počátkům křesťanské liturgie*, Praha : OIKÚMENÉ 1995, str. 149

³³² Ex 20,8; 23,12; 34,21

³³³ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 458

jistých prací vždy sedmého, čtrnáctého, dvacátého prvního a dvacátého osmého dne v měsíci. Kromě toho je do této řady včleněn i den devatenáctý, tedy 7 x 7 dní od počátku minulého měsíce. Tyto dny byly totiž pokládány za nešťastné.³³⁴

U semitských národů měla sobota pravděpodobně velký význam. Je možné, že se s ní Izraelci setkali také u kananejských obyvatel. U Izraele však dochází k posunu: vyňal sobotu ze souvislosti s pohanskými kulty a udělal z ní jedno ze základních nařízení od Boha.³³⁵ Stává se tak svatým dnem Hospodinovým, zároveň s tím také souvisí pracovní klid. Sobota je najednou připomínkou Hospodinova odpočínutí od stvořitelského díla³³⁶ i jeho velkých spásných činů, tj. vysvobození z egyptského otroctví.³³⁷

Pracovní klid byl dodržován velmi přísně, aby se každý mohl plně věnovat společenství s Hospodinem. Těm, kteří nařízení sobotního klidu přestoupili nevědomky, Zákon nařizoval oběť za hřích. Ti však, kdo nařízení přestoupili vědomě, byli potrestáni ukamenováním.³³⁸ Na druhé straně humanitní stránka tohoto závazku umožňuje oddech i otrokům.³³⁹

V pozdější kněžské sbírce zákonů se tomuto přikázání dává jiný smysl – člověk svou prací napodobuje činnost Stvořitele, tedy i oddech od práce napodobuje Hospodinův odpočinek sedmého dne.³⁴⁰ Sobota byla Bohem požehnána, a tak naplněna posvěcujícími silami. Žehná-li člověk, může žehnanému dobré jen přát, ale když požehná Hospodin, dobro přímo činí nebo sděluje.³⁴¹ Požehnal-li tedy Bůh sobotu, dal jí tak sílu konat dobré.³⁴²

---

³³⁴ Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha : Kalich 1956, str. 934

³³⁵ Ex 31,16n

³³⁶ Ex 20,11; Gn 2,2n

³³⁷ Dt 5,12-15

³³⁸ Nu 15,32-36; Ex 31,14; 35,2

³³⁹ Ex 23,12; podobně i Dt

³⁴⁰ Srov. DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991, str. 458

³⁴¹ Srov. Nu 6,23-27

Sobota je Izraeli (podle Ex) dána až po vysvobození z otroctví³⁴³, je však darem, připraveným již od stvoření.³⁴⁴ Čím dál víc je tento den spojován s vírou ve vyvolení národa, takže při vystoupení Ezechiela dochází k tomu, že je sobota prezentována jako to, co odlišuje Židy od ostatních národů.³⁴⁵ Později však sobotě, podobně jako vlastně každé rituální skutečnosti hrozilo nebezpečí, že na ni bude pohlíženo jako na něco vnějšího a formálního a že tak ztratí svůj duchovní dynamismus.³⁴⁶

---

³⁴² Srov. ŠKRABAL, P. *Příruční slovník biblický*, Praha : Nakladatelství Kropáč & Kucharský 1940, str. 533

³⁴³ Ex 16,29

³⁴⁴ Srov. ŠKRABAL, P. *Příruční slovník biblický*, Praha : Nakladatelství Kropáč & Kucharský 1940, str. 533

³⁴⁵ Ez 20,12; srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, str. 47

³⁴⁶ Srov. DI SANTE, C. *Židovská modlitba, K počátkům křesťanské liturgie*, Praha : OIKÚMENÉ 1995, str. 18

6 Závěr

Možná nás někdy překvapuje, že Písmo k pojmenování Bohem stanovených svazků mezi ním a lidmi i spojitosti mezi darem země a poslušností vůči Zákonu používá právní termín „smlouva“. Po osvětlení významu tohoto výrazu se jeho použití nejeví tak překvapivé. Myslím, že pro lepší pochopení toho, že Hospodin bere člověka tak vážně, že z něj dělá svého partnera (i když nelze říct, že naprosto rovnocenného), je tento výraz ideální, zvláště uvědomíme-li si, jak chápal božstva starověký Blízký východ. Nepochybuji o tom, že pro příslušníky okolních národů mohl být právě tento prvek Hospodinova kultu šílenstvím. Jak totiž lze „svázat“ bytost, která je absolutně svrchovaná a ve svém konání se nemusí člověku odpovídat?

Hospodin nejen že přislíbujícím lidem svou ochranu a přízeň, ale právě tím, že s nimi uzavírá podobné dohody z nich činí národ. Nepřisáhá zde při ničem menším, než „při sobě samém“ na základě své nezměnitelné vůle.³⁴⁷ Je-li součástí smlouvy oběť, pak nejde, jako v jiných kultech, o to, že by si člověk chtěl Boha naklonit či měnit jeho rozhodnutí ve svůj prospěch, ale o vytvoření vazby krve, která zavazuje naprostou oddaností jak člověka, tak Boha.³⁴⁸ V tom případě o dodržení smlouvy ze strany Hospodina nelze ani v nejmenším pochybovat. Ze strany lidu byl za plnění této úmluvy odpovědný každý jednotlivec.

Četnost redakčních zásahů jen potvrzuje, jak důležitou skutečností pro náboženský život Izraele je vztah plynoucí ze smlouvy. Každý z redaktorů dává do popředí to, co je ve smlouvě důležité pro dobu a prostředí, ze kterého vychází.

Bylo zajímavé sledovat i postupné „gradování“ smlouvy. Zatímco noemovská smlouva, jejíž znamením je duha, se vztahuje na celé stvoření,

---

³⁴⁷ Srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Bible a christologie*, Praha : Krystal OP 1999, str. 52

³⁴⁸ Srov. POSPÍŠIL, C.V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha : Krystal OP 2000, str. 226

smlouva s Abrahamem je obřízkou zúžena jen na patriarchovy potomky. Další omezení smlouvy se objevuje na Sinaji, kde z ujednání již plynou závazky pro obě strany a jakousi protihodnotou se stává poslušnost vůči Zákonu a svěcení soboty.³⁴⁹

Možná z ustanovení a hlavně z přijetí závazku poslušnosti vychází i jakési zákonictví. Neměl jsem v úmyslu je však vykládat pejorativně, právě naopak. Znamená-li pro lid Zákon výsadu, prakticky způsob připoutání se k Hospodinu, pak z toho logicky plyne, že čím lépe je Zákon dodržován, tím víc se lid Hospodinu přibližuje.

Každá smlouva, měla-li být trvalá, musela být zaznamenána na kámen, svitek nebo hliněné tabulky. Když byly desky rozbity, jak to vidíme i v jednání Mojžiše, smlouva přestala mít hodnotu. Obvyklou formou jejího obnovení je napsání nových desek, co však už může předpokládat vznik jisté nedůvěry. Aby k podobnému zrušení smlouvy už nedošlo, píše Hospodin svou smlouvu do lidských srdcí (Jer 31,31-34). Kamenné desky mohou být rozbity. Nyní však opětovné rozbití není myslitelné.

Završením této posloupnosti smluv je osoba Ježíše Krista. V něm se dříve vazalská smlouva s Bohem mění v synovský vztah. On sám je prostředníkem nové smlouvy a zároveň i jejím ručitelem, znamením tohoto nového vztahu je jeho přítomnost v eucharistii.

---

³⁴⁹ Srov. *Pentateuch, Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemské Bible*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha 2004, str. 13

Seznam literatury

- ALLMEN, J. a kol.: *Biblický slovník*, Praha : Kalich 1991, ISBN 8017-180-4
- BENNO, J. *Das Buch Exodus*, Stuttgart : Calwer Verlag 1997, ISBN 3-7668-3515-7
- BENNO, J. *Das Buch Genesis*, Stuttgart : Calwer Verlag 2000, ISBN 3-7668-3514-9
- Bible, Český ekumenický překlad*, 6. přepr. vyd. (4. vyd. v ČBS) Česká biblická společnost, 1995, ISBN 80-85810-08-5
- Biblia hebraica*, Stuttgart : Württembergische Bibelanstalt, 1966,
- Das erste Buch Mose Genesis, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, 12. vydání, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1987, ISBN 3-525-5111-6
- Das zweite Buch Mose Exodus, Das Alte Testament Deutsch, Neues Göttinger Biblewerk*, 8. nezměn. vydání, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht 1988, ISBN 3-525-51115-9
- DI SANTE, C. *Židovská modlitba, K počátkům křesťanské liturgie*, Praha : Oikúmené 1995, ISBN 80-86005-00-3
- DILLARD, R. B., LONGMAN, T. *Úvod do Starého zákona*, Praha : Návrat domů 2003, ISBN 80-7255-078-0
- DUPLACY, J. aj. *Slovník biblické teologie*, Řím : Velehrad – Křesťanská akademie 1991
- FOUILLOUX, D. aj. *Slovník biblické kultury*, Praha : EWA EDITION, 1992, ISBN 80-900175-7-6
- HAVEL, C. T. *Immerwährender Neuer Bund: Jer 31,31-34*. Heiligenkreuz 2002. Diplomová práce. Philosophisch-Theologische Hochschule Heiligenkreuz, Vedoucí práce Augustinus Kurt Fenz
- HELLER, J. *Smlouva ve Starém zákoně*, Praha : Pastorační středisko Praha, 1996
- HOCHMANN, F. *Putování praotců, od Abraháma k Jákobovi*, Praha : Česká katolická charita, 1986

- CHIOLERIO, M. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova, První setkání se Starým zákonem*, Praha: Paulínky 1997, ISBN 80-86025-10-1
- JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*, Řevnice : Rozmluvy 1996, ISBN 80-85336-31-6
- MÁTEL, A. *Eucharistia – pascha Novej zmluvy*. Nitra 1998. Diplomová práce. Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka Cyrilometodská Bohoslovecká Fakulta. Teologický inštitút v Nitre. Vedoucí práce Miroslav Varšo
- MURPHY, R.E. *Tóra, 101 otázok a odpovedí*, Trnava : Dobrá kniha 2001, ISBN 80-7141-327-5
- NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha : Kalich 1956
- PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Bible a christologie*, Praha : Krystal OP 1999, ISBN 80-85929-31-7
- Pentateuch, Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*, Pracovní vydání, Trnava : Dobrá kniha 2004, ISBN 80-7141-447-6
- Pentateuch (Pět knih Mojžišových), Český katolický překlad*, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství 2006 ISBN 80-7192-638-8
- PÍPAL, B. *Hebrejsko – český slovník ke Starému zákonu*, 2. dopl. vyd., Praha : Komenského Evangelická bohoslovecká fakulta, 1974
- POSPÍŠIL, C.V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha : Krystal OP 2000, ISBN 80-85929-38-4
- PRACH, V. *Řecko – český slovník*, Praha : Veř. obch. společnost Springer a Spol., 1942
- PRAŽÁK, J.M., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J. *Latinsko – český slovník*, 16. vyd., Praha : Česká grafická unie, 1948
- SCHARBERT, J. *Genesis 1-11, Die Neue Echter Bibel*, 3. vydání, Würzburg : Echter Verlag 1990, ISBN 3-429-00793-3
- SCHARBERT, J. *Genesis 12-50, Die Neue Echter Bibel*, Würzburg : Echter Verlag 1986, ISBN 3-429-01035-7
- STRUPPE, U. *Úvod do Starého zákona*, Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 1998 ISBN 80-88741-23-8
- Sväté Písmo Starého i Nového Zákona*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995

ŠKRABAL, P. *Příruční slovník biblický*, Praha : Nakladatelství Kropáč & Kucharský 1940

Výklady ke Starému zákonu, Praha : Kalich 1991, ISBN 80-7017-408-0

Seznam zkratek

- 1 Kr – První Královská
- 2 Kr – Druhá Královská
- 2 Pa – Druhá Paralipomenon
- 1 S – První Samuelova
- D – deuteronomistický pramen
- Dt - Deuteronomium
- E – elohistický pramen
- Ex – Exodus
- Ez – Ezechiel
- Ezd - Ezdráš
- Gn – Genезis
- Iz - Izajáš
- J – jahvistický pramen
- Jb - Job
- Joz – Jozue
- Jr - Jeremjáš
- Lv - Levitikus
- Neh - Nehemjáš
- Nu – Numeri
- Oz - Ozeáš
- P – kněžský spis (Priesterschrift)
- Sd - Soudců

Abstrakt

MADÁR, P. *Fenomén smlouvy v Pentateuchu*. České Budějovice 2006.
Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra biblických věd. Vedoucí práce Radek Matuška.

Klíčové pojmy: Pentateuch, smlouva, typy smlouvy, uzavření smlouvy, Hospodinova smlouva, krev, obřizka, zaslíbení

Tématem práce je vztah mezi Hospodinem a člověkem a jeho pojetí v kontextu Starého zákona. V prvních dvou kapitolách se zabývá vysvětlením pojmů „Pentateuch“ a „smlouva“, jejich vznikem i užíváním v době sepsání textu. Zvláště v případě termínu „smlouva“ se pokouší předložit i celý ritus uzavírání smlouvy v prostoru starověkého Blízkého východu.

Poté jsou vytipovaná konkrétní místa jako příklady uzavírání smlouvy. První blok zahrnuje dvě smlouvy mezi lidmi, konkrétně smlouvy Abrahama a abimeleka a Jáкова a Lábana. Nepřímo na ně navazuje blok druhý, který představuje tři smlouvy Hospodinovy: smlouvu s Noem, Abramem a nakonec smlouvu s Mojžíšem a jeho lidem. Rovněž tady se práce pokouší najít a identifikovat tradiční části smlouvy a tím ukázat, že zprávy o těchto smlouvách se řídí protokolem „profánních“ smluv.

Abstract

The Phenomenon of Covenant in Torah

Keywords: Torah (the five books of Mose), covenant, sorts of covenant, making of covenant, Lord's covenant, blood, circumcision, promise

This thesis deals with relationship between the Lord and a man and analyses this relationship in context of the Old Testament. First of all I explain the word „Torah“ and „covenant“. Then I discuss their origin and use in time the text was written. As far as the idea of covenant is concerned the emphasis is put especially on the ritus of making a covenant in the area of the ancient Near East.

Then I show some concrete cases as example of making a covenant. In the first part are observed two covenants between people (Abraham with Abimelech, Jacob with Laban). The second part is follow-up to an earlier one. I describe three covenant of the Lord: with Noah, with Abraham and with Mose and his people. Also here I try to find traditional parts of the covenant and subsequently show that the notions of a covenant in religious sense are derived from the idea of a covenant in „profane“ sense.